

**Buurthuizen in de Homerusbuurt in
Rotterdam Lombardijen**

Wieger Bronstring

Wieger Bronstring
Studentnummer 4155467

Architectural history thesis, masteropleiding architectuur aan de Technische Universiteit Delft

Onderdeel van scriptiewerkplaats 'Rotterdamse Wijkgebouwen' in samenwerking met Veldacademie Rotterdam

Begeleider: Dolf Broekhuizen

Datum: 2 juli 2015

Voorwoord

Onverwacht heb ik met veel plezier deze scriptie gemaakt. Iedere keer na een archief bezoek of telefoongesprek werd weer een tipje van de sluier opgelicht. Ik wil bedanken; Dolf Broekhuizen, Lieske Senden, Hendrik Jan Groeneweg, Wiel Senden, Hans Haak en Guido Grijs.

1) Inleiding	9
2) Buurthuiswerk in Lombardijen 1960 – 1985	10
<i>Nieuwbouwwijk Lombardijen</i>	
<i>Demografie</i>	
<i>Gemeente Rotterdam</i>	
<i>Federatie Ankerclubhuiswerk</i>	
<i>Buurthuizen in Lombardijen en Rotterdam</i>	
<i>36 Rotterdamse projecten in 1979 aangevoerd door wethouder Roel den Dunnen</i>	
3) De Kameleon	15
<i>Voorgeschiedenis met de barak</i>	
<i>Aanloop tot de nieuwbouw</i>	
<i>Ideeën voor de nieuwbouw</i>	
<i>Vertraging</i>	
<i>Realisatie met het 'bouwteam'</i>	
<i>Ontwerp</i>	
<i>Veranderingen 1981 – 2015</i>	
<i>De Kameleon nu</i>	
4) Wijkgebouw Lombardijen	27
<i>Besluit bouw</i>	
<i>Dreiging sluiten 1982</i>	
<i>Verbouwing en uitbreiding door Architect Jan Weeda</i>	
<i>Juli 1985: beheerscommissies spreken zich uit</i>	
<i>Upgrading in 2009</i>	
<i>Gebruik anno 2015</i>	
5) Conclusie	34
6) Literatuurlijst	36

1962 plaatsing 'noodwijkgebouw' op de Horati-
usstraat 50

1969 uitbreiding noodbuurthuis kameleon

1979 definitief ontwerp nieuwbouw door
architect H.J. Groenweg

1981 9 mei: officiële opening buurthuis
Kameleon

1989 verbouwing deels to kantoorunits

2012 sluiting van het buurtcentrum

'De Kameleon'
Horatiusstraat 50

Homerusbuurt, Rotterdam Lombardijen

'Wijkgebouw Lombardijen'
Menanderstraat 89-90

1962 10 mei: besluit bouw wijkcentrum door gemeenteraad

1964 20 oktober: wethouder R. Langerak opent het
wijkgebouw

1984 gedeeltelijk vergroten en verbouwen door
architect Jan Weeda

2009 'Upgrade' door bouwbed-
rijf Maissan: plaatsing van
geluidsstudio en kantooruimte
en opknappen van het gebouw

1) Inleiding

De geschiedenis-scriptie is een vast onderdeel van de master-opleiding Bouwkunde in Delft. De scriptiewerkplaats die door Dolf Broekhuizen wordt begeleid vindt plaats in samenwerking met de Veldacademie. De mogelijkheid wordt geboden om een bijdrage te leveren aan een omvangrijk onderzoek naar wijkaccommodaties in Rotterdam. Het onderzoek wordt gedaan in opdracht van de gemeente Rotterdam. De gemeente heeft behoefte aan een overzicht van gebouwen die een functie hebben als wijkaccommodatie. Hoeveel buurthuizen zijn er in Rotterdam? Wat is een buurthuis eigenlijk? Door wie worden ze beheerd? Wat is de behoefte in een wijk?

Sommige buurthuizen ontstaan vanuit een particulier initiatief, andere worden vanuit de gemeente opgezet. Beide met een breed scala aan organisatiemogelijkheden. Dat maakt beleid ten aanzien van subsidieverstrekking en het beheer en organisatie van buurthuizen vanuit de gemeente lastig. Hierbij komt nog dat de gemeente de laatste jaren (bron), na een lang decentralisatieproces, bezig is met het centraliseren van het beleid.

De buurthuizen die in deze scriptie aan bod komen zijn bijzonder omdat ze zich op nog geen 100 meter afstand van elkaar bevinden in de Homerusbuurt in Rotterdam Lombardijen. Naast de ligging hebben de twee buurthuizen nog meer gemeenschappelijke eigenschappen. Beide zijn begin jaren 60 gestart, en zijn daarmee bijna even oud als de wijk zelf. In de jaren 80 is De Kameleon opnieuw gebouwd en is Wijkgebouw Lombardijen grondig verbouwd en uitgebreid.

Het verschil zit hem in beheer en organisatie. Wijkgebouw Lombardijen is altijd van de gemeente geweest en wordt in dienst van de gemeente beheerd.¹ Buurthuis De Kameleon, ontstaan in een houten barak die oorspronkelijk diende als tijdelijke basisschool en kerk, was zeer populair eind jaren 70, waarbij vanuit particuliere initiatief gestreden is voor een nieuw buurthuis.

1. Burgers & Peters (1985), p. 21

Momenteel wordt Wijkgebouw Lombardijen gebruikt als buurthuis. Eigenaar van het gebouw is de gemeente en het beheer is in handen van Pit010. Dit is een welzijnsorganisatie die in 2011 de welzijnsaanbesteding, door de gemeente uitgeschreven, heeft gewonnen. Mede hierdoor zijn de activiteiten in De Kameleon gestopt. De Kameleon fungeert nu grotendeels als kantoorpand.

9

Met het onderzoek wordt geprobeerd antwoorden te geven op de volgende vragen:

'Welke ideeën liggen ten grondslag aan het buurthuis in 1980?' en 'Hoe functioneert het buurthuis nu?'

Zowel organisatorisch als bouwkundig ondergaan beide buurthuizen in de jaren rond 1980 forse ontwikkelingen. Er wordt ingegaan op de ideevorming die ten grondslag ligt aan de realisatie van de verbouwingen en aan de realisatie zelf.

In hoofdstuk 2 wordt eerst de Homerusbuurt in Lombardijen in de context van Rotterdam geplaatst. De verschillende betrokkenen worden hierbij behandeld van wie de gemeente, de welzijnsorganisaties en de buurtorganisaties het meeste aan bod zullen komen. binnen het tijdsbeeld dat in hoofdstuk 2 is besproken worden de twee buurthuizen verder uitgelicht.

voorpagina: afbeelding
bingmaps

pagina links: eigen bewerking
afbeelding bingmaps

In hoofdstuk 3 en 4 worden de twee wijkgebouwen apart behandeld. Hierbij worden chronologisch de ontwikkelingen tot 2015 behandeld en daarna apart het gerealiseerde ontwerp. Omdat de Kameleon niet meer fungeert als buurthuis ligt de nadruk op het gerealiseerde ontwerp van 1981. Kenmerkend bij dit gebouw is de zorg en het idealisme waarmee het door H. J. Groenweg is ontworpen. Naast een chronologische ontwikkeling wordt bij wijkgebouw Lombardijen zowel het ontwerp van Jan Weeda in 1985 behandeld als de huidige situatie en gebruik. Aan de hand van analysetekeningen wordt een indruk gegeven hoe het er nu aan toe gaat.

Hoofdstuk 5 bevat een overzicht van de demografische ontwikkeling, de huidige betrokkenen en het sluit af met een concluderend deel. In deze conclusie wordt naast het beantwoorden van de onderzoeksvragen, geprobeerd om de huidige activiteiten en het gebouw in verband te brengen met die van 1980. Als laatste sluit de auteur af met een visie over de vraag of het eigenlijk wel mogelijk is voor een architect om een buurthuis te ontwerpen.

2) Club- en Buurthuiswerk en de wijkgebouwen in Lombardijen 1960 – 1985

Nieuwbouwwijk Lombardijen

Na de Tweede Wereldoorlog waren veel mensen hun huis kwijtgeraakt door het bombardement en was er een grote behoefte aan woningen. Rotterdam is daarom vanaf de jaren 50 gaan uitbreiden ten zuiden van de Maas. Lombardijen is een van de wijken die in een hoog tempo is opgebouwd.² Tussen 1950 – 1956 ontwikkelt Architect Peter van Drimmelen een ontwerp in dienst van het gemeentelijk 'Stadsontwikkeling en Wederopbouw'. Van Drimmelen, mede beïnvloed door de stedenbouwkundige opvattingen van het CIAM, vindt het belangrijk dat Lombardijen als een zelfstandige woonwijk functioneert met eigen voorzieningen en waarbij er ruimte is voor spontane ontmoetingen. De woonwijken moesten dienen als 'sociaal trainingsterritoir'. Een opgroeiend kind moet er veilig zijn primaire levenslessen kunnen leren om zich voor te bereiden op de complexe maatschappij.³

Rond 1957 begint de gemeente met het onteigenen van gronden die nodig waren om de wijk te bouwen.⁴ Het grootste gedeelte van de als zelfstandig opgezette wijk is gerealiseerd tussen 1960 en 1967. Lombardijen maakt onderdeel uit van de moderne 'Zuidelijke tuinsteden' (wijken als Pendrecht en Zuidwijk), maar wordt naast door het groene karakter ook gekenmerkt door zijn stedelijkheid.⁵ De bebouwing is gevarieerd met hoogbouw (voornamelijk 3 of 4 lagen) en laagbouw. De structuur van de wijk is helder. Centraal ligt het Spinoza-park. Daaromheen liggen negen subwijken of buurten. De voorzieningen liggen tegen het Spinoza-park aan en aan de buitenzijde bevinden zich de woonstraten. De buurten zijn door straten en groenstroken van elkaar gescheiden. Een binnen- en buitenring zorgt voor verbinding tussen de buurten en naar de rest van de stad.⁶ Deze heldere opzet is reeds duidelijk zichtbaar.

De Homerusbuilt ligt in het westen van Lombardijen. Tegen het centrum van Lombardijen aan liggen voorzieningen als een winkelstraat (café, slagerij, groenteman,) een basisschool en de buurthuizen: De Kameleon en Wijkgebouw Lombardijen. De galerijflat die zich achter de Kameleon bevond heeft plaats gemaakt voor twee hoge bakstenen flats.

2. Bommel, Eggens, Jansen & Ruitenbeek (2003), p. 5

3. Bommel et al. (2003), p. 20

4. Roovers & Wolters (2003), p. 27

5. Gemeente Rotterdam (2015 a)

6. Lammerts, Meere & Wentink (2003), p. 36

links: schets Lombardijen 1950 getekend door P. van Drimmelen (Bommel et al. (2003), p. 18)

Demografie

Lombardijen is opgezet met de bedoeling dat de beter geschoolde en gesitueerde arbeiders zich er zouden vestigen. Sinds de jaren zestig blijft het aantal inwoners gelijk met zo'n 14.000 à 15.000 inwoners. De bevolkingssamenstelling is echter wel veranderd.⁷ Eind jaren zeventig wonen er in de Homerusbuurt mensen met vooral lagere inkomens. De gezinnen die er wonen zijn erg groot met vaak 8 tot 12 kinderen. De buurt is zeer kinderrijk en er wonen veel jongeren. (bron14)

In 1985 heeft Lombardijen nog steeds een homogene bevolkingssamenstelling. De jonge gezinnen die zich in de zestiger jaren hebben gevestigd zijn meegegroeid en er vindt ook een sterke vergrijzing plaats. Op dat moment wordt Lombardijen door de gemeente Rotterdam gezien als een wijk met relatieve achterstand. Het wijk-welzijnsplatform bestempelt het juist als volledige achterstandswijk met redenen als benodigde renovatie en het ontbreken van (uitgaans-, warenhuis-) voorzieningen.⁹ De eerste allochtone gezinnen krijgen via woningtoewijzing een huis en de onderlinge relaties met de autochtone bewoners zijn positief. *"Er is dan sprake van een vrij homogene cultuur."*¹⁰

In de jaren negentig verandert Lombardijen van een stabiele arbeiderswijk in een dynamische doorstroomwijk. De ouderen die in de wijk wonen zijn vaak bewoners van het eerste uur. Zij hebben een sterke binding met de wijk. Deze groep neemt af en maakt plaats voor mensen die een kortere verblijfsduur hebben. Gemiddeld blijven ze 5 jaar in plaats van 12 jaar voorheen. Er vindt verjonging plaats door afname van het aantal ouderen en een toename van jonge eenoudergezinnen. Het aantal echtparen met kinderen daalt. Al deze trends gelden in versterkte mate voor de Homerusbuurt en er zijn daar dan meer allochtonen bewoners dan autochtonen.¹¹

Nu zijn er veel kinderen en jongeren maar ook veel ouderen. De jongeren zijn voornamelijk allochtoon en de ouderen autochtoon. Over de hele bevolking gezien is meer dan 50% allochtoon. De taalbeheersing is beperkt en in de Homerusbuurt zijn deze problemen het grootst.¹²

De jonge wijk Lombardijen van de jaren zestig is veranderd in samenstelling. In het begin wonen er veel gezinnen met jonge kinderen. Deze samenstelling is veranderd naar veel allochtone jongeren en autochtone ouderen. Het is nu een doorstroomwijk geworden. Het is echter wel zo dat in Lombardijen buurten zijn die goed zijn opgeknapt en geschikte woningen voor ouderen zijn gebouwd die zorgen voor een langere verblijfsduur.¹³

Gemeente Rotterdam

Tot na de Tweede Wereldoorlog werd het initiatief op het gebied van welzijnswerk overgelaten aan de al dan niet kerkelijk verzuilde particulieren. In de periode van wederopbouw na de oorlog zijn de overheidsbemoeienissen toegenomen uit angst voor maatschappelijke ontwrichting. Een uiting hiervan was bijvoorbeeld de oprichting van het ministerie van Maatschappelijk Werk in 1952. Met subsidieverstrekking en regelgeving mengde de overheid zich steeds meer in het welzijnswerk.¹⁴ Ook gemeentelijke subsidies gingen in de jaren zestig en zeventig fors omhoog. Voor de gemeente Rotterdam waren de tekorten die in verschillende wijken ontstonden aan algemeen toegankelijke ruimten en grote zalen een belangrijke reden om zich met sociaal-culturele voorzieningen bezig te houden.¹⁵

In 1962 blijkt uit een nota van de dienst 'Stadsontwikkeling en Wederopbouw' de wens om een beleid te vormen voor wijkgebouwen. Echter is er op dat moment geen goed overzicht van de verschillende bestaande organisaties. De gemeente schetst daarom een beeld dat er per wijk (van ca. 24.000 inwoners) zich een aantal voorzieningen moeten bevinden, waaronder een wijkgebouw van ca. 500 m² en een buurthuis van ca. 300 m².¹⁶

Er worden in die tijd vele stukken geproduceerd over wat er al dan niet in een wijkgebouw moet gebeuren. De heer R. Langerak is begin jaren zestig wethouder van Onderwijs en Volksontwikkeling en bericht in februari van 1963 zijn visie op een vijftal (zeer bescheiden) gemeentelijke wijkgebouwen die tot dan toe zijn gerealiseerd. Naast de activiteiten die reeds plaatsvinden, zoals vergaderingen, kerkdiensten, toneel- en muziekkuitvoeringen, tentoonstellingen, bejaarden-sociëteiten, danspartijen en (denk)sporten als tafeltennis, schaken en dammen, vindt Langerak dat er meer sociaal-culturele activiteiten moeten plaatsvinden. Adviezen zijn er ook voor het gebouw waarin de activiteiten plaats vinden: verplaatsbare wanden die zorgen voor multifunctionele ruimten.¹⁷

7. Lammerts et al. (2003), p. 36

8. Archief: 1314
Ankerclubhuiswerk
Rotterdam, 1987-1994
"jaarverslag 1978/1979"

9. Burgers & Peters (1985), p. 21

10. Horstink (2005), p. 57

11. Lammerts et al. (2003), p. 6

12. Gemeente Rotterdam (2014), p. 6 //

13. Lammerts et al. (2003), p. 67

14. Witte (2011), p. 135

15. Burgers & Peters (1985), p. 9

16. Bulthuis (1986), p. 20

In 1964 wordt aan de reeds gerealiseerde gebouwen het Wijkgebouw Lombardijen toegevoegd, waarbij R. Langerak het gebouw officieel opent. Dhr. J. G. van der Ploeg neemt de portefeuille 'Onderwijs en Volksontwikkeling' over van de heer Langerak in 1967. Van der Ploeg heeft met zijn ervaring als directeur bij de Sociale Academie van Rotterdam een duidelijke visie ten aanzien van de wijkgebouwen. Wijkbewoners moeten nauw betrokken worden bij de organisatie hiervan en in probleemgebieden moet de bevolking leren om hun onlustgevoelens kenbaar te maken.¹⁸ Een eerste voorbeeld, dat zich eind jaren zeventig voordoet (waarbij concreet gezocht wordt naar een gecombineerde organisatiestructuur) is het trefcentrum dat in de oude Jamin-fabriek in de wijk Rubroek wordt gevormd. Er wordt via advertenties gezocht naar mensen die iets willen organiseren.¹⁹

De gemeente wil een dergelijke organisatie zien bij het vormen van nieuwe wijkgebouwen. Er vormt zich in een wijk een bouwcommissie die bestaat uit wijkbewoners, welzijnswerkers en de gemeente. Deze bouwcommissie vloeit vaak vanzelfsprekend door in de beheercommissie wanneer het gebouw gerealiseerd is. In 1971 richt de gemeente de Raad voor de Gemeentelijke Wijkgebouwen (R.G.W.) (later wijkaccommodaties) op. De raad neemt bij haar start vier accommodaties over en stelt per gebouw een beheerscommissie aan. Belangrijk is dat in de beheerscommissie bewoners uit de wijk plaatsnemen. Een bestuurlijke constructie waarbij gemeentebestuur en de wijkbewoners samenwerken. De bestuurlijke bevoegdheden worden door de R.G.W. opgevangen en de inhoudelijke zorg voor de gang van zaken is voor rekening van de beheerscommissie. De taken waar het om gaat zijn het verhuren van de ruimten, adviseren wat betreft de verhuurtarieven en het onderhoud van gebouw en erf. In de jaren die volgen wordt door de R.G.W. flink uitgepakt met wijkgebouwen als de Klimmende Bever en de Larenkamp (beide ontwikkeld in de periode 1970-1971). In 1978 heeft de R.G.W. het beheer over 20 accommodaties. Er wordt naar gestreefd dat de ruimten in de gebouwen zo veel mogelijk multifunctioneel inzetbaar zijn.²⁰

In 1980 verandert de W in R.G.W. van wijkgebouwen naar wijkaccommodaties omdat het type accommodatie ook was uitgebreid naar bijvoorbeeld pleinen. De slechte financiële situatie begin jaren tachtig leidt tot bezuinigingen in de Rotterdamse gemeente. Ondanks de bezuinigingen lukte het de R.G.W. de wijkaccommodaties verder uit te breiden.²¹

Federatie Ankerclubhuiswerk

Buurthuis de Kameleon is ontstaan vanuit de Federatie Ankerclubhuiswerk. Deze organisatie behoort van oorsprong tot het zogenaamde club- en buurthuizen van het particulier initiatief: het 'geïstitutionaliseerde sociaal-culturele werk'.²² Andere soortgelijke stichtingen in Rotterdam waren St. Franciscus Liefde Werk, Jeugdhaven en Het Vlot.²³ De Federatie Ankerclubhuiswerk heeft een kerkelijke oorsprong zoals meer club- en buurthuisorganisaties. Ze hebben in de jaren 50 deelorganisaties in verschillende steden in Nederland.²⁴ Ze zijn oorspronkelijk (voor de oorlog) vooral gericht op ondersteunen van de jeugd. Jongeren die nergens bij hoorden, jeugdige ongeschoolden, en jongeren waarbij men zag dat het gezin onvoldoende bouwstenen hadden geleverd om bij te dragen aan de ontwikkeling.²⁵ In een stuk van het Ankerclubhuiswerk begin jaren zestig voelen zij de behoefte om de aan hun dan veel gestelde vraag: "wat is clubhuiswerk nu eigenlijk?" een antwoord te geven.

De doelgroep is dan al breder getrokken naar alle jeugd. Voornamelijk staan activiteiten met een recreatief karakter op het programma waarbij bijvoorbeeld ook het organiseren van jeugdkampen in de zomer behoren. Wel staan deze activiteiten in het kader van de sociale vorming van de jeugd. "Het komt er in feite niet zo erg op aan wat een jongen doet, of hij timmert of soldeert (al zal hij misschien het ene plezieriger vinden dan het andere) maar waarom hij het doet." ²⁶ De jongeren moeten zelf proberen te bepalen wat ze willen doen.

In 1955 behoort Stichting Ankerclubhuiswerk de tot Rotterdamse Stichting voor Ongeorganiseerde Jeugd (R.S.O.J., opgericht in 1945). De R.S.O.J. ontving in de vijftiger jaren en begin jaren zestig redelijk wat subsidie van de gemeente Rotterdam.²⁷ In 1964 gaan de samenwerkingen tussen de verschillende organisaties binnen de R.S.O.J. dan ook goed.²⁸ Op 20 maart 1964 beschikt Stichting Ankerclubhuiswerk Rotterdam over drie clubhuizen, één noodbehuizing in Hoogvliet, en binnen twee maanden komt er een noodbehuizing in Lombardijen aan de Horatiusstraat 50. Dit is de houten barak die later (1974) de naam Kameleon kreeg.²⁹

17. Bulthuis (1986), p. 21

18. Bulthuis (1986), p. 21

19. Bulthuis (1986), p. 24

20. Bulthuis (1986), p. 27

21. Bulthuis (1986), p. 33

22. Bulthuis (1986), p. 34

23. Witte (2011), p. 33

24. Rijksbegroting voor het dienstjaar 1960. Hoofdstuk VI Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen.

25. Archief: 1314 Ankerclubhuiswerk Rotterdam, 1987-1994

26. Archief: 1314 Ankerclubhuiswerk Rotterdam, 1987-1994

27. Witte (2011), p. 33

28. Witte (2011), p. 56

29. Archief: 1314 Ankerclubhuiswerk Rotterdam, 1987-1994

In deze jaren gaat er nog een grote subsidiestroom richting het geïnstitutionaliseerde club- en buurthuiswerk van het particulier initiatief. De eerder genoemde wethouder Van der Ploeg is op dat moment kritisch over het club- en buurthuiswerk. Hij vindt dat de buurthuizen toch duidelijk aansluiting missen met wat er om hen heen gebeurt: “Het draagt nog steeds de stempel van een vooroorlogs idee dat vorming buiten schoolverband moet verheffen.”³⁰

Rond 1974 worstelt de gemeente dan ook met de subsidiestromen richting particulier initiatief terwijl zij zichzelf nu liever als beheerder zien van de wijkgebouwen.³¹ Eind jaren zeventig raakt de Stichting Ankerclubhuiswerk in financiële moeilijkheden door te lage subsidieverstrekingen en giften. Dit is onder meer de reden dat er aan de Stichting Ankerclubhuiswerk werd gevraagd om hun clubhuizen te verzelfstandigen.³² Op 12 november 1979 wordt de Kameleon een zelfstandige stichting: 'Stichting De Kameleon'.³³

Buurthuizen in Lombardijen en Rotterdam

Van Drimmelen beschouwde in zijn plan de gehele binnenring als centrum waarbij het noordelijke deel ruimte bood aan winkels, bedrijven en openbare gebouwen. De zuidelijke helft bood ruimte aan lagere scholen, sportvelden en schoolwerktuinen.³⁴ Wijkgebouw Lombardijen en buurthuis de Kameleon bevinden zich aan de noordwestkant. Er is in Lombardijen één ander buurthuis: buurthuis Ricardo. Buurthuis Ricardo is ontstaan in 1947 in de hechte volksbuurt Smeetsland (na de tweede wereldoorlog als nooddorp opgezet). Families kwamen er generaties lang over de vloer. Er was lange tijd een pater als directeur. Het jongerenwerk wilde meer zeggenschap en protesteerde waarna de pater opstapte.³⁵ Smeetsland werd onderdeel van Lombardijen en heeft gelijktijdig met Kameleon een nieuw pand gekregen in 1980. Sinds 2007 is het pand niet meer in gebruik als wijkgebouw.³⁶

Jongerencentrum Baroeg wordt geopend in 1982 en bevindt zich in het Spinozapark. Baroeg is geïnitieerd door de gemeente als een jongerencentrum oriënterend op Lombardijen en aanliggende wijken. In de eerste tien jaar heeft het centrum functies gehad als voorlichting, hulpverlening en jongerenwerk. In 1992 kon deelgemeente IJsselmonde slechts een beperkt aantal mankrachten betalen. Daarna hield de hulpverlenende functies op. Baroeg is toen gaan inzetten op jongerencultuur.³⁷ Het is nu een poppodium met een breed bereik en richt zich voornamelijk op harde alternatieve muziek.

36 Rotterdamse projecten in 1979 aangevoerd door wethouder Roel den Dunnen

Naar aanleiding van een onderzoek van R.S.O.J. (Rotterdamse Stichting Ongeorganiseerde Jeugd), waarin naar voren komt dat de Kameleon een nieuw gebouw verdient, reserveert B&W vijf miljoen gulden (o.a. voor de Kameleon) op de begroting '79/'81.³⁸ Hiermee lijkt het doorgaan van de nieuwbouw al geregeld. Een bouwgroep wordt ingesteld en men verwacht dat in 1979 gebouwd kan worden. Het ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk kondigt echter aan de subsidieregeling voor accommodaties te gaan wijzigen.³⁹ De rijksbijdrageregeling Sociaal Cultureel Werk wordt ingevoerd waarin tal van subsidieregelingen zijn ondergebracht. Om in aanmerking te komen voor een rijksbijdrage dienden provincies en gemeenten een meerjarig welzijnsplan op te stellen.⁴⁰ “Nog tot eind 1980 kan de gemeente Rotterdam gebruik maken van de regeling waarbij zij van elk uitgegeven gulden aan de bouw van club- en buurthuizen 80 cent van het CRM terugkrijgt. Alert als de Maasstad met dit soort zaken kan zijn besloot men in 1979 versneld een programma van 36 club- en buurthuizen af te werken.”⁴¹ Wethouder Roel den Dunnen (van onderwijs, jeugdzaken en vormingswerking) wil 36 projecten realiseren en niet de 15 die eigenlijk geprogrammeerd waren. Deze ontwikkelingen zorgen voor een tijdsdruk bij de ontwikkeling van de nieuwe Kameleon. In juni 1979 ligt de PvdA-fractie nog dwars, maar daarna worden de 36 projecten goedgekeurd. De Kameleon krijgt 1,5 miljoen gulden voor het nieuwe gebouw.⁴²

Onder kabinet Lubbers-I werd CRM opgeheven. Een nieuw ministerie (WVC) werd opgericht dat flinke bezuinigingsmaatregelen moest doorvoeren. Het kabinet zette in op een 'terugtrekkende overheid' en verdere overdracht van welzijnsbeleid naar de gemeenten.⁴³

30. Bulthuis (1986), p. 22

31. Bulthuis (1986), p. 25

32. Archief: 1314
Ankerclubhuiswerk
Rotterdam, 1987-1994 "brief
11 02 1981 aan het bestuur
van Stichting Volkskracht"

33. Archief: 1314
Ankerclubhuiswerk
Rotterdam, 1987-1994
"notaris stuk"

34. Bommel et al. (2003), p.
28

35. Witte (2011), p. 63

36. Archief: 1314
Ankerclubhuiswerk
Rotterdam, 1987-1994

37. Archief: 989 Stichting
Wijkopbouw Lombardijen,
1963-1999 "vergaderstukken"

38. Archief: 1314
Ankerclubhuiswerk
Rotterdam, 1987-1994
"jaarverslag 1978/1979"

39. Zwinkels (1981), p. 41

40. Witte (2011), p. 93

41. Zwinkels (1981), p. 41

42. Archief: 1314
Ankerclubhuiswerk
Rotterdam, 1987-1994
"jaarverslag 1978/1979"

43. Bulthuis (1986), p. 94

3) De Kameleon

Voorgeschiedenis met de barak

In 1962 wordt een zogenaamd noodwijkgebouw geplaatst op de Horatiusstraat 50.⁴⁴ In de bouwtoelichting uit 1961 wordt gesproken over een 'geprefabriceerd demontabel houten noodwijkgebouw'.⁴⁵ Na voltooiing wordt het gebouw gebruikt voor kerkdiensten en wordt er een ruimte gebruikt als kleuterlokaal. In 1965 vindt het eerste sociaal cultureel werk plaats onder leiding van het Ankerclubhuiswerk.⁴⁶ In 1969 wordt een uitbreiding verricht door een extra vleugel toe te voegen. De activiteiten van het jeugdwerk waren toegenomen. Deze activiteiten vormden nu samen met twee kleuterklaslokalen de invulling voor het pand.⁴⁷ De barak was ook vaak het toneel van heftige feesten waarbij bands luide muziek maakten en de barkrukken nog wel eens door de lucht vlogen.⁴⁸ Het niet geïsoleerde gebouwtje zorgde hierbij voor veel overlast voor de buurtbewoners. Vooral voor de toenmalige bejaardenflat 'Westerzicht' (die later plaats heeft gemaakt voor de twee eerder genoemde bakstenen flats).

44. Archief: 1314
Ankerclubhuiswerk
Rotterdam, 1987-1994
"onderbouwing bij
subsidieaanvraag 11 januari
1980"

45. Archief *Horatiusstraat 50*,
Rotterdam. Dossiernummer:
B2-602-1961

46. Archief: 1314
Ankerclubhuiswerk
Rotterdam, 1987-1994
"onderbouwing bij
subsidieaanvraag 11 januari
1980"

47. Archief *Horatiusstraat 50*,
Rotterdam. Dossiernummer:
B2-602-1961

48. interview met bezoeker
Kameleon eind jaren
zeventig

Aanloop tot de nieuwbouw

Het jaarverslag van 1978/1979 gemaakt door het bestuur van de Kameleon bied een goede documentatie van hoe het gebouw werd gebruikt en welke activiteiten er waren. Tijdens dit seizoenjaar is een uitgebreide activiteitenlijst bijgehouden. Eenendertig keer per week werd het buurthuis gebruikt door verschillende clubjes en doelgroepen. De activiteiten kunnen worden onderverdeeld in volwassenen recreatief, volwassenen educatief, jongeren, en kinderen. Een mix van recreatieve, ondersteunende, wijk-opbouwende en kinderopvang gerelateerde activiteiten. Veel inwoners van de wijk spendeerden hun vrije tijd in het buurthuis. De populariteit en bezoekersaantallen van het buurthuis samen met de staat waarin het gebouw destijds verkeerde resulteerden in de plannen voor een nieuw buurthuis.⁴⁹

15

Ideeën voor de nieuwbouw

*"Sinds 1965 vindt er in deze zelfde houten noodvoorziening sociaal cultureel werk plaats. Nu na bijna 20 jaar staat deze houten barak bijna op instorten. De indeling van de ruimten is uiterst inefficiënt, geen gangen, gehorig, lekkage, onvoldoende verwarming, brandgevaarlijk, onvoldoende bergruimte etc."*⁵⁰

49. Archief: 1314
Ankerclubhuiswerk
Rotterdam, 1987-1994
"jaarverslag 1978/1979"

De stichting de Kameleon onderbouwt hiermee waarom zij zo graag een nieuw gebouw willen. De activiteiten hebben een dusdanige omvang aangenomen dat een nieuw gebouw noodzakelijk is. In april 1979 werd een 'bouwgroep' (vergelijkbaar met de eerder genoemde bouwcommissie) gevormd die bestaat uit afgevaardigden vanuit alle groepen in de Kameleon en stafleden. Deze groep werd ondersteund door onder andere een programmaadviseur, architect, financieel en technische adviseurs, consultants van stadsontwikkeling en ambtenaren van de verkeersdienst Rotterdam. Zij hebben er samen voor gezorgd dat er een definitief ontwerp kwam.⁵¹

50. Archief: 1314
Ankerclubhuiswerk
Rotterdam, 1987-1994
"onderbouwing bij
subsidieaanvraag 11 januari
1980"

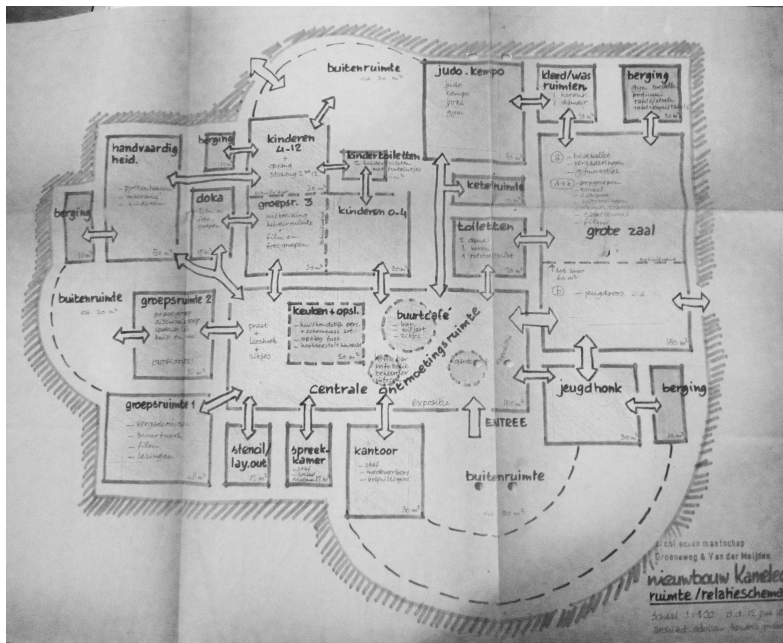
Architect Hendrik Jan Groeneweg heeft uiterst secuur voorbereidingswerk verricht om een programma van eisen op te stellen. Hij heeft bijvoorbeeld een enquête afgenomen waarin de wensen werden verzameld van de gebruikers van het buurtcentrum. Deze wensen zijn verder uitgedacht met behulp van vele schema's en diagrammen. Het uiteindelijke programma van eisen begint als volgt:

51. Archief: 1314
Ankerclubhuiswerk
Rotterdam, 1987-1994
"onderbouwing bij
subsidieaanvraag 11 januari
1980"

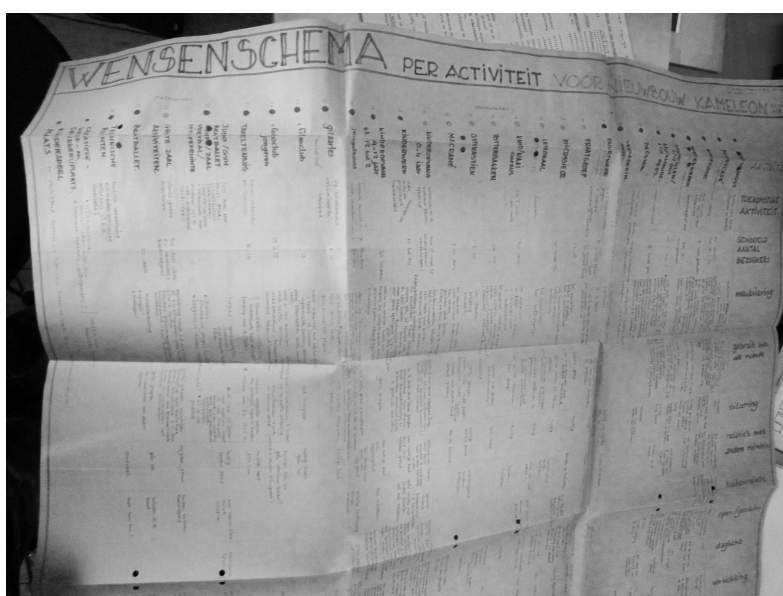
"Het buurtcentrum moet ruimte bieden aan velerlei activiteiten op het gebied van kinder-, jongeren- en volwassenenwerk, maar ook moet het een open ontmoetingsplaats waar allerlei ongeorganiseerde contacten mogelijk zijn: zowel sociale contacten tussen allerlei mensen en leeftijdsgroepen, als contacten met de diverse uitingen van cultuur. Om deze ongeorganiseerde contacten mogelijk te maken moet het gebouw openbaar, uitnodigend en gemakkelijk toegankelijk zijn. Het opheffen van de drempel tussen buurt en buurtcentrum mag echter niet ten koste gaan van de activiteiten binnen het gebouw. Een oplossing met een centrale ontmoetingsruimte met een sterk openbaar karakter en een groepering van meer of minder besloten specifieke ruimten daaromheen lijkt ons gewenst. Een nauwgezette afweging welke ruimte wel of niet "open" zal moeten zijn is noodzakelijk voor het optimaal

[illegible]

Schema met de vereiste
ruimtelijke schakelingen
(Archieven van
Architectenmaatschap
Groeneweg & Van der
Meijden.)

Een verder ontwikkelt plan met gewenste schakeling van ruimte. ((Archieven van Architectenmaatschap Groeneweg & Van der Meijden.)

functioneren van het centrum. Op deze wijze kan een genuanceerde overgang tussen het openbare en privégebied, tussen buiten en binnen, een bijdrage leveren aan de zo gewenste ontmoetingsfunctie van het buurtcentrum." ⁵²

Door middel van dit programma van eisen had de bouwgroep al een duidelijk beeld van hoe het gebouw moest gaan functioneren, voordat het ontwerp gemaakt was.

Vertraging

Inmiddels waren er een paar onzekere factoren in het spel gekomen waardoor het niet zeker was of de nieuwbouw door zou gaan. De 1,5 miljoen gulden die voor het grootste deel was toegekend door het rijk was binnen. Buurtbewoners maken echter bezwaar tegen de bouw waardoor de start voor de bouw niet vrijgegeven kan worden. De bewoners ervaren overlast die vooral wordt veroorzaakt door jeugdige bezoekers met hun lawaaiige brommers, sommige gedroegen zich zelfs agressief en gooien met bierflesjes. Zij vinden daarom dat het buurthuis beter ergens anders, zoals bijvoorbeeld in het Spinozapark, gebouwd kon worden. Wethouder Den Dunnen vraagt de bezwaarmakers om hun bezwaar in te trekken en belooft rekening te zullen houden met de klachten. De bezwaarschriften die de vertraging veroorzaakten waren uiterst kostbaar.⁵³

Als de nieuwbouw niet dreigt door te gaan bezetten actievoerders van de Kameleon de luchtbrug van het stadsdeelkantoor. Ze laten de ernst van de zaak blijken en uiteindelijk trekt de wethouder de bezwaren in waarmee de bouw definitief door kan gaan.⁵⁴

Maarten Kloos, dan onder andere architectuurcriticus bij de Volkskrant, is kritisch op het handelen van de gemeente en de mate van burgerinspraak door het geven van te weinig openheid. Door de aflopende regeling van het rijk kent de gemeente vroegtijdig de subsidie toe. De bezwaarperiode na de keuze voor de locatie wordt niet aangehouden en bezwaren die worden gemaakt wanneer de nieuwbouw bekend wordt, worden weggepraat.⁵⁵

52. Archieven van Architectenmaatschap Groeneweg & Van der Meijden. "programma van eisen"

53. Archieven van Architectenmaatschap Groeneweg & Van der Meijden. "krantartikel uit *Het vrije volk* 19 januari 1980"

54. Archieven van Architectenmaatschap Groeneweg & Van der Meijden. "krantartikel: Luchtbrug stadhuis gekaapt"

55. Archieven van Architectenmaatschap Groeneweg & Van der Meijden. "krantartikel: Het loon van de angst, Maarten Kloos"

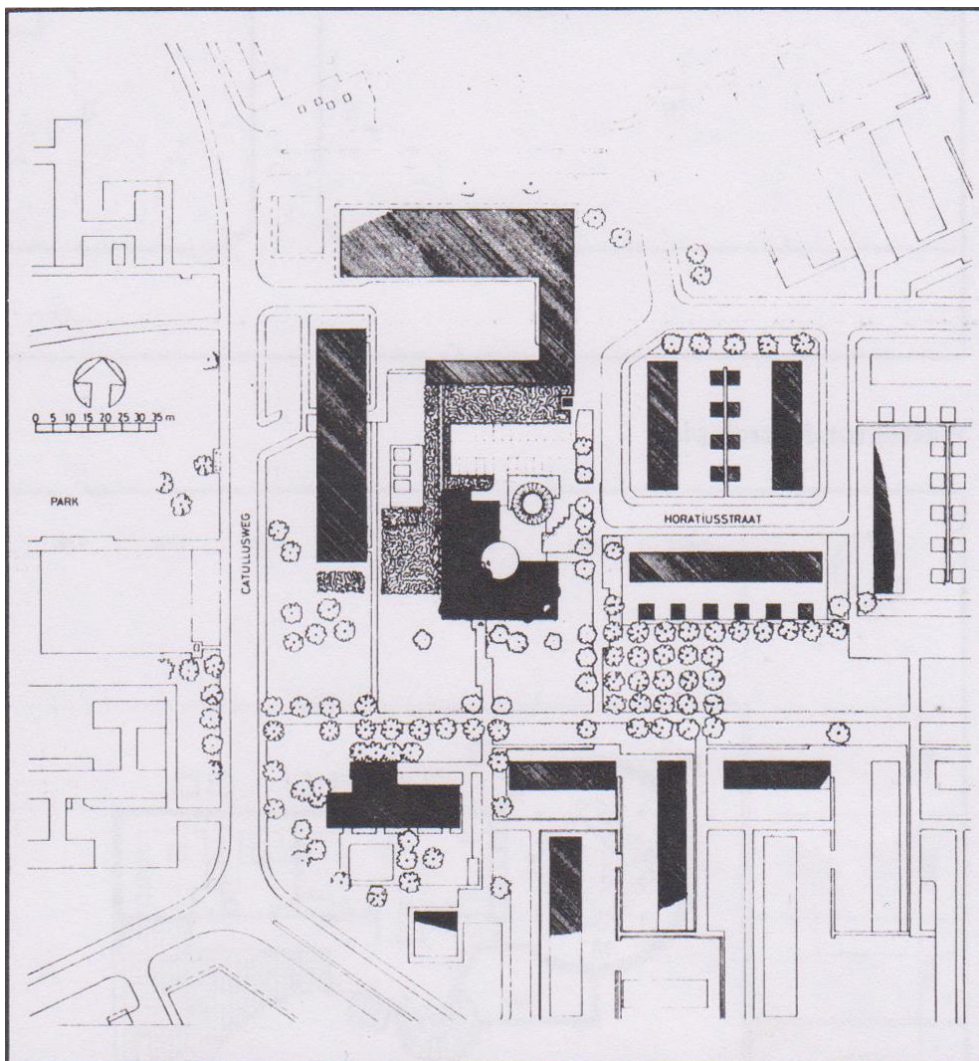
17

Krantenartikelen over de bezetting van de luchtbrug (Archieven van Architectenmaatschap Groeneweg & Van der Meijden.)

'Het bouwteam' met onder andere architect Groeneweg (Archieven van Architectenmaatschap Groeneweg & Van der Meijden.)

Stedenbouwkundige situatie van de nieuwbouw (Zwinkels (1981), p. 41)

Realisatie met het 'bouwteam'

Na het definitieve ontwerp wordt een bouwteam samengesteld bestaande uit architectenmaatschap Groeneweg en van der Meijden, aannemer Roos Bouw B.V. en constructeur H. Helfkens. In 1980 wordt gestart met de bouw en de oplevering is begin 1981. Het gebouw is gerealiseerd voor een bedrag van 1.640.000 gulden exclusief BTW. Daarmee wordt de 1,5 miljoen vanuit de gemeente overschreden. Toen duidelijk werd dat alle partijen van het bouwteam de realisatie van het buurthuis als zeer belangrijk beschouwden, werd op verschillende manieren creatief bezuinigd om de extra kosten op te kunnen vangen. De constructeur levert een derde van zijn honorarium in. De aannemer werkt zonder opslag voor winst en risico en gebruikt het oude buurthuis als directieket en werkplaats. Architectenmaatschap Groeneweg en van der Meijden leveren ook een derde van hun honorarium en schenken drie kubusvormige lichtkoepels. Daarnaast helpen zij de laatste drie maanden met de afbouw.⁵⁶

56. Zwinkels (1981)

Ontwerp

*"De Rotterdamse wijk Lombardijen werd eerder dit jaar verrijkt met een nieuw gebouw voor het buurtcentrum 'De Kameleon'. Door alle betrokkenen is er eerst hard voor gevochten en daarna hard aan gewerkt. Het resultaat is navenant: een bezielde gebouw, rijk aan interessante details. Architect Hendrik Groeneweg bouwde op zijn manier voort op de traditie van Aldo van Eyck, Herman Herzberger e.a."*⁵⁷

57. Zwinkels (1981), p. 40

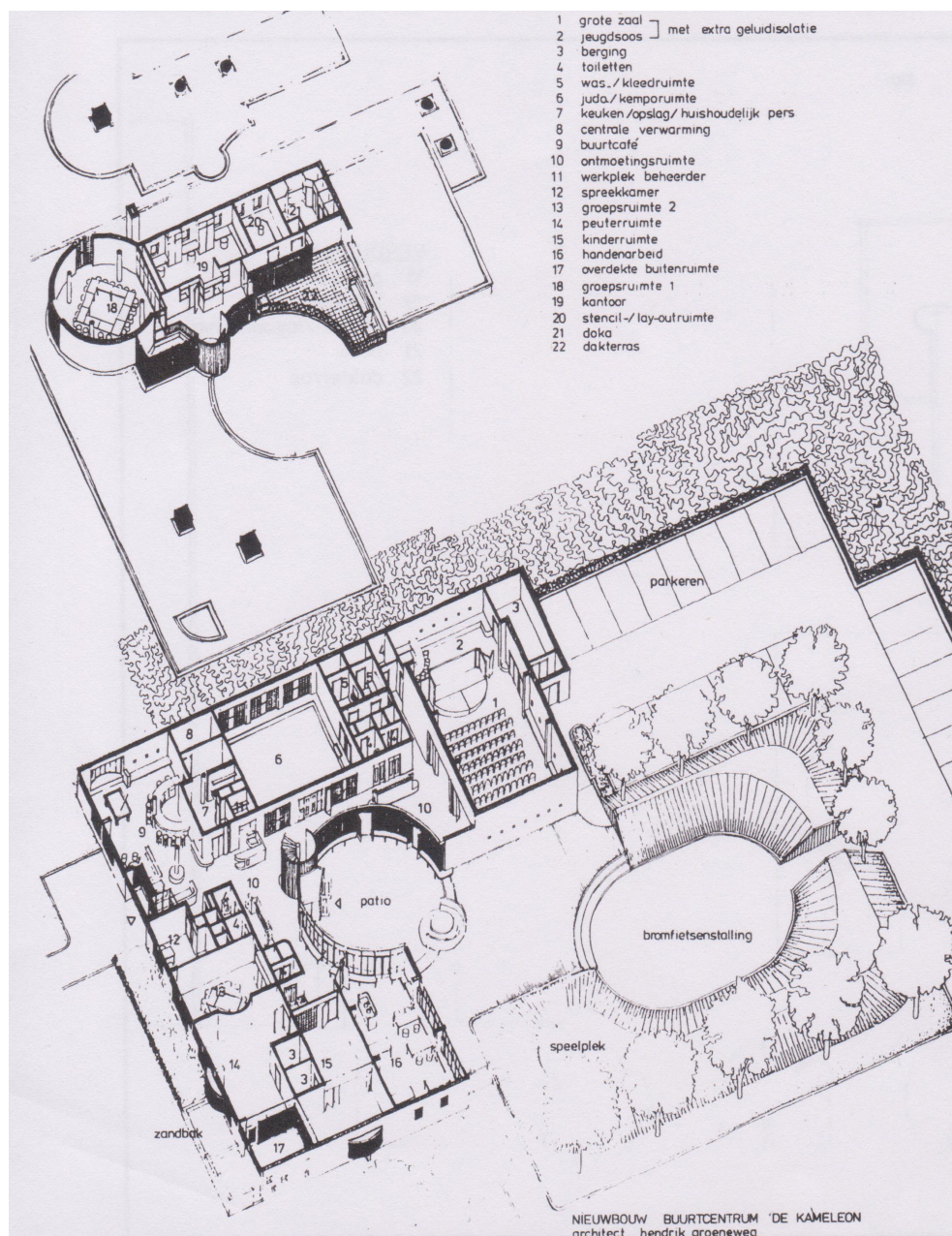
In het tijdschrift 'De Architect' wordt het ontwerp op deze manier geïntroduceerd. Het ontwerp van de Kameleon gemaakt door architect Hendrik Jan Groeneweg kenmerkt zich door het uitwerkingsniveau tot in detail. Zonerings, vormtaal en kleurgebruik speelden een belangrijke rol.

Stedenbouwkundig gezien ligt de Kameleon tussen het Spinozapark (waar nog wel de Catullusweg tussen ligt) en de woongedeelten van de Homerusbuurt in. De opzet in het gebouw is zo gemaakt dat de twee entrees die het gebouw heeft voor een doorgang zorgen tussen deze twee gebieden. Het voorplein (aan de Homerusbuurt kant) van het gebouw werd ontworpen als een soort amfitheater, wat echter nooit is uitgevoerd. Het voorplein is met grijze tegels bestraat.

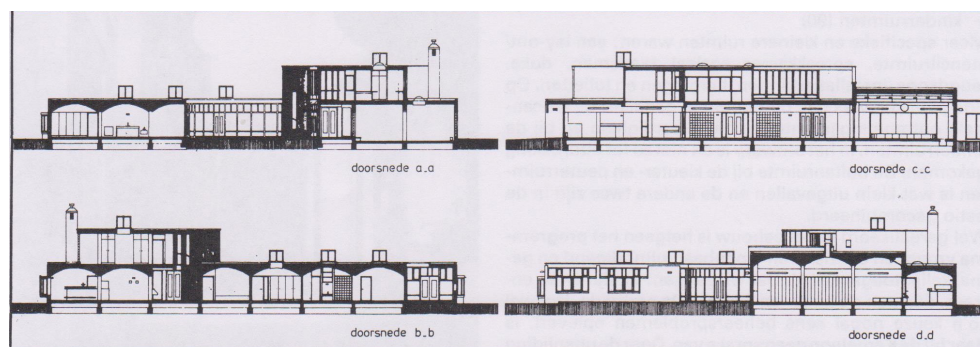
19

De rond patio (Zwinkels (1981), p. 40)

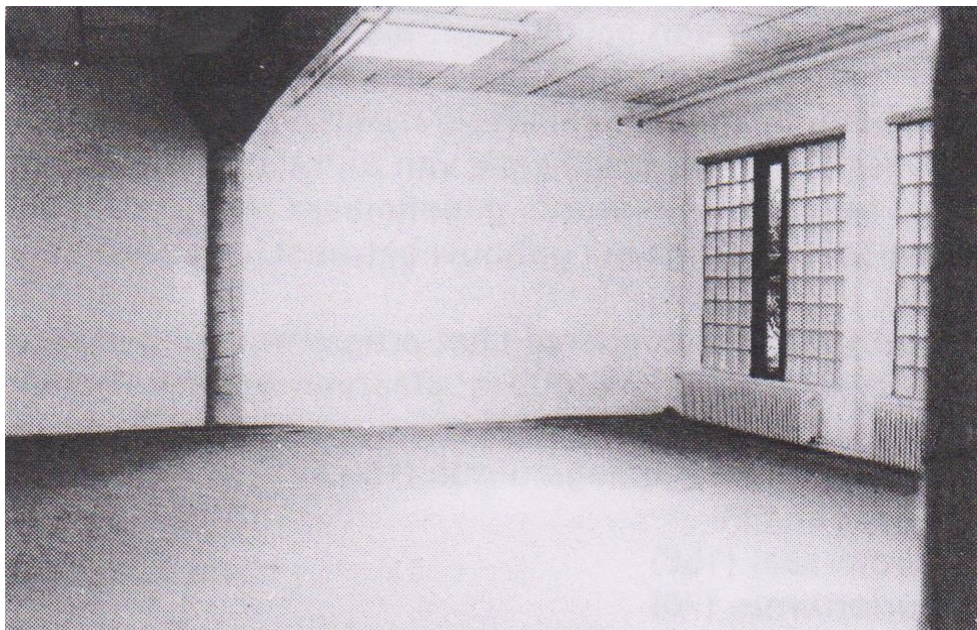

Isometrie van het ontwerp. Het voorplein en de indeling van de bar zijn anders uitgewerkt dan op deze tekening. (Zwinkels (1981), p. 41)

Doorsneden met daarop duidelijk zichtbaar de 'gewelven' (Zwinkels (1981), p. 44)

De hoofdvorm van het gebouw heeft een rechthoekig 'L' vorm waarbij in de hoek een cirkelvormige (buiten)patio is gesneden. In de cirkel ligt een van de twee entrees. Hiervoor is gekozen zodat men zich in de patoruimte al reeds binnen in het gebouw waant. De patio moet ook als ontmoetingsruimte dienen. Aan de zuidkant (parkzijde) van het gebouw bevindt zich de andere entree. Een hal ontstaat tussen de entrees die zich om de patio kromt. De hal rond de twee entrees is de meeste toegankelijke ruimte en dient dan ook als ontmoetingsruimte. De halruimte verwatert dan verder het gebouw in en wordt steeds meer privé om zo de uitersten ruimten te ontsluiten. Hierdoor wordt het gebouw eigenlijk in tweeën gesplitst. Aan de zuidkant een groepsruimte, peuterruimte, kinderruimte, handenarbeidruimte en een spreekkamer en aan de noordzijde de judoruimte, grote zaal en jeugdsoos. Grof gezegd is het zuidelijke deel bestemd voor kinderen en het noordelijke deel voor jongeren. De ruimte voor de ouderen bevinden zich in beide gebieden. In het midden van de ontmoetingsruimte bevindt zich het gesloten trappenhuis. Op de eerste verdieping is een doka (donkere kamer t.b.v. fotografie), stencil-/lay-outruimte, kantoor, en een ronde vergaderzaal. Ook is er op de verdieping een terras.

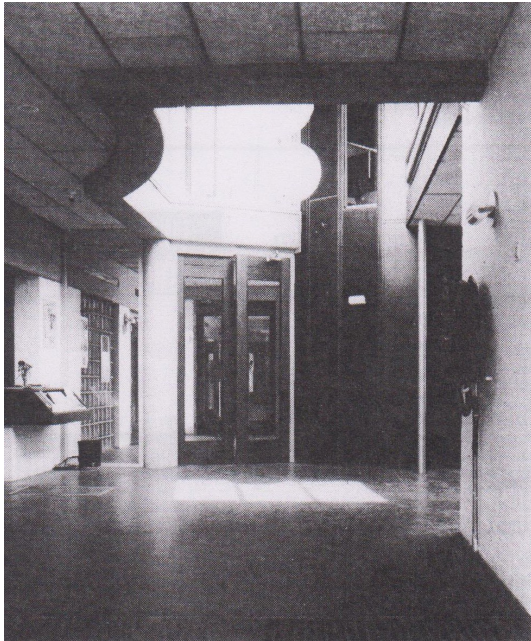

De judoruimte met met glasstenenwand. (Zwinkels (1981), p. 44)

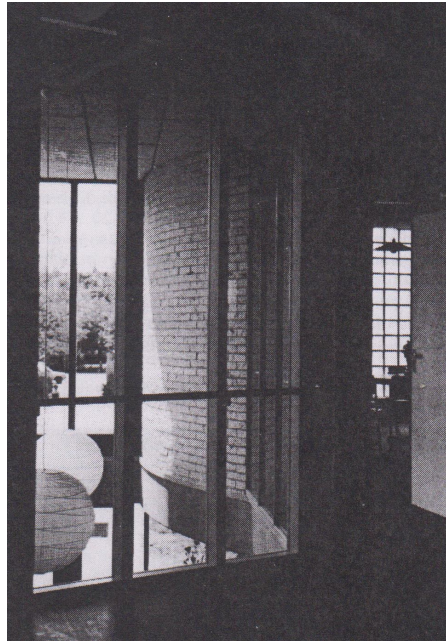
21

De meeste ruimten hebben specifieke eigenschappen waarmee ze vooral geschikt zijn voor het beoogde doel. Er zijn ook ruimten die meer flexibele en dus multifunctionele eigenschappen hebben. De twee ruimten gericht op kinderen (peuter- en kinderruimte) delen een overdekt buitenruimte met zandbak. (Deze buitenruimte zou al snel worden verbouwd zodat de kinderruimte groter werd.) De eisen voor de judoruimte hebben ertoe geleid dat er weinig ramen in de ruimte zijn. Het licht in deze ruimte komt binnen via een groot glasstenen vlak. De grote zaal is bijna zonder lichtinval. Dit komt door de eis de ruimte zo geluiddicht te maken in verband met mogelijke overlast. Eigenlijk zijn de zaal en de jeugdsoos samen één ruimte. De ruimte wordt gescheiden door drie multiplex elementen. Hierdoor kan tijdens een optreden voor jongeren de bar van de jeugdsoos bij de zaal worden getrokken.

Naast het gebruik van ronde en rechthoekige vormen werd een verscheidenheid aan andere vormen in de verschillende ruimten toegepast. Ook zijn er in het gebouw veel details terug te vinden die het gebouw een eigen karakter geven. Het plafond van de zaal en het buurtcafé (en een aantal andere ruimten) heeft een gebogen vormen die iets weg hebben van gewelven. Diverse vierkante lichtkoepels (ontworpen en gedoneerd door architect Groeneweg) zorgen voor licht van boven. Sommige gevels hebben een ronde erker waarmee geprobeerd wordt de relatie met buiten aan te gaan. Verder komt het kakelbonte kleurgebruik dat bij de entree opvalt ook terug in het interieur. Het interieur krijgt ook nog een extra eigen identiteit door een aantal speciaal gemaakte meubels en verlichting.

links: De hal met doorkijk naar de tweede verdieping via de vide. (Zwinkels (1981), p. 43)

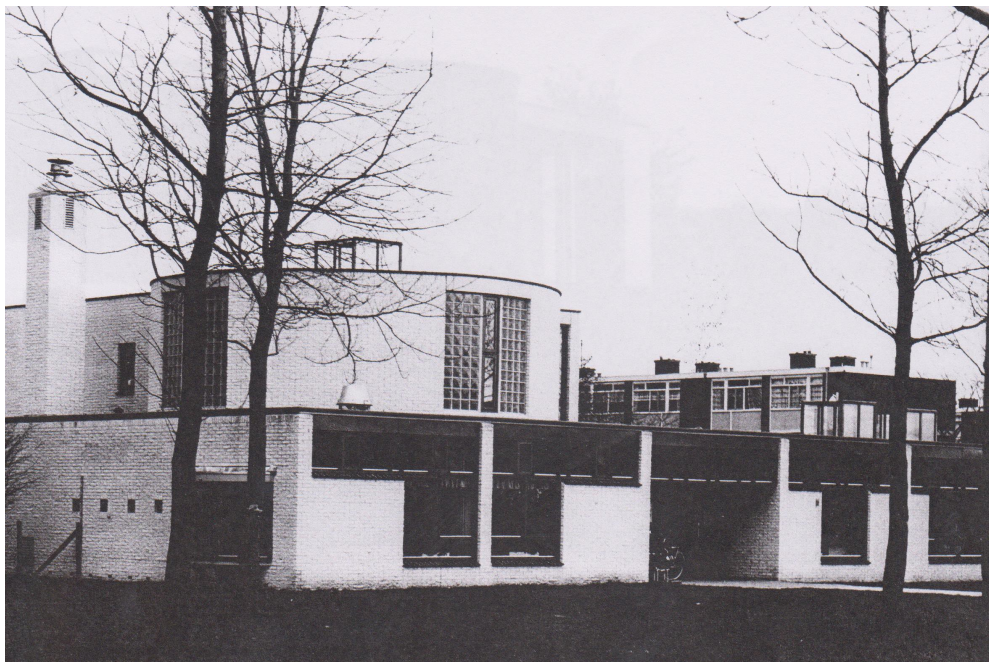
rechts: De vide en een kijk in de ronde vergaderzaal aan de rechterkant. (A+U Publishing Co (1983), p. 83)

links: De jeugdsoos. (A+U Publishing Co (1983), p. 82)

Rechts: De ronde patio tijdens een zomer festival. (A+U Publishing Co (1983), p. 84)

Zicht op de zuidgevel van het gebouw. (A+U Publishing Co (1983), p. 79)

Veranderingen 1981 – 2015

Acht jaar na de realisatie in 1988 wordt het gebouw gedeeltelijk verbouwd. De grote zaal en de 'jeugdsoos' worden verbouwd tot kantoorunits. Opdrachtgever hiervoor is Dienst Recreatie en Wijkaccommodaties (stichting de Kameleon is nog wel eigenaar). De D.R.W. is de opvolger van de in hoofdstuk 2 behandelde Raad voor Gemeentelijke Wijkgebouwen. (Zit de D.R.W. op dit moment in de beheerscommissie?)

In de jaren na de realisatie zorgen de jongeren geregeld voor overlast, dit zou mede bijgedragen hebben aan het besluit voor de transformatie van de grote zaal.⁵⁸

In 2012 wordt het buurthuis zo goed als niet meer gebruikt als buurtcentrum/trefpunt/clubhuis. De enige activiteiten die er nog plaatsvinden zijn: Verzamelpunt voor wandelingen op donderdag, hulp bij belastingaangifte/administratie en 'Creacub kaarten maken'. Naast deze activiteiten bevindt er zich momenteel een crèche. Maar grotendeels wordt het gebouw gebruikt als kantoor door een aantal organisaties. Een van deze organisaties is 'Perspect'. Zij zijn een welzijnsorganisatie die op 1 april 2002 ontstaan is vanuit een samenvoeging van 13 welzijnsorganisaties in de deelgemeente IJsselmonde. Zoals in de inleiding genoemd verloor Perspect in 2012 de welzijnsaanbesteding van PIT010. Perspect houdt nog wel steeds haar hoofdkantoor vanuit het gebouw, maar zijn niet meer in IJsselmonde actief. Zij richten zich nu voornamelijk op Capelle aan den IJssel. Via de website van Perspect verwijzen ze door naar PIT010, die werkt vanuit het Wijkgebouw Lombardijen.⁵⁹

Het gebouw heeft nu andere kleuren dan het oorspronkelijk kakelbonte ontwerp. De kozijnen, deuren en multiplex platen zijn in verschillende tinten paars geschilderd. Sommige kozijnen bij het entree zijn licht groen. Diverse schuren en schuttingen zijn aan het gebouw geplaatst. Het is duidelijk zichtbaar dat zowel het gebouw als het terrein gerenoveerd dienen te worden.

58. Interview met Hendrik Jan Groeneweg, Architect bij Architectenmaatschap Groeneweg & Van der Meijden.

59. Buurkracht (z.j.)

De patio in de huidige staat. (eigen foto, 27 maart 2015)

Diagram illustrating the breakdown of public and free income (publiek / vrije inloep) into figures (figuren) and decisions (besloten).

The sectors (sectoren) are listed vertically on the right:

- algemeen / overig
- educatie
- recreatie
- cultuur
- zorg en gezondheid
- maatschappelijke ondersteuning
- sport en beweging

The horizontal bars represent the distribution of income across these sectors, categorized by figures (figuren) and decisions (besloten).

publiek / vrije inloep

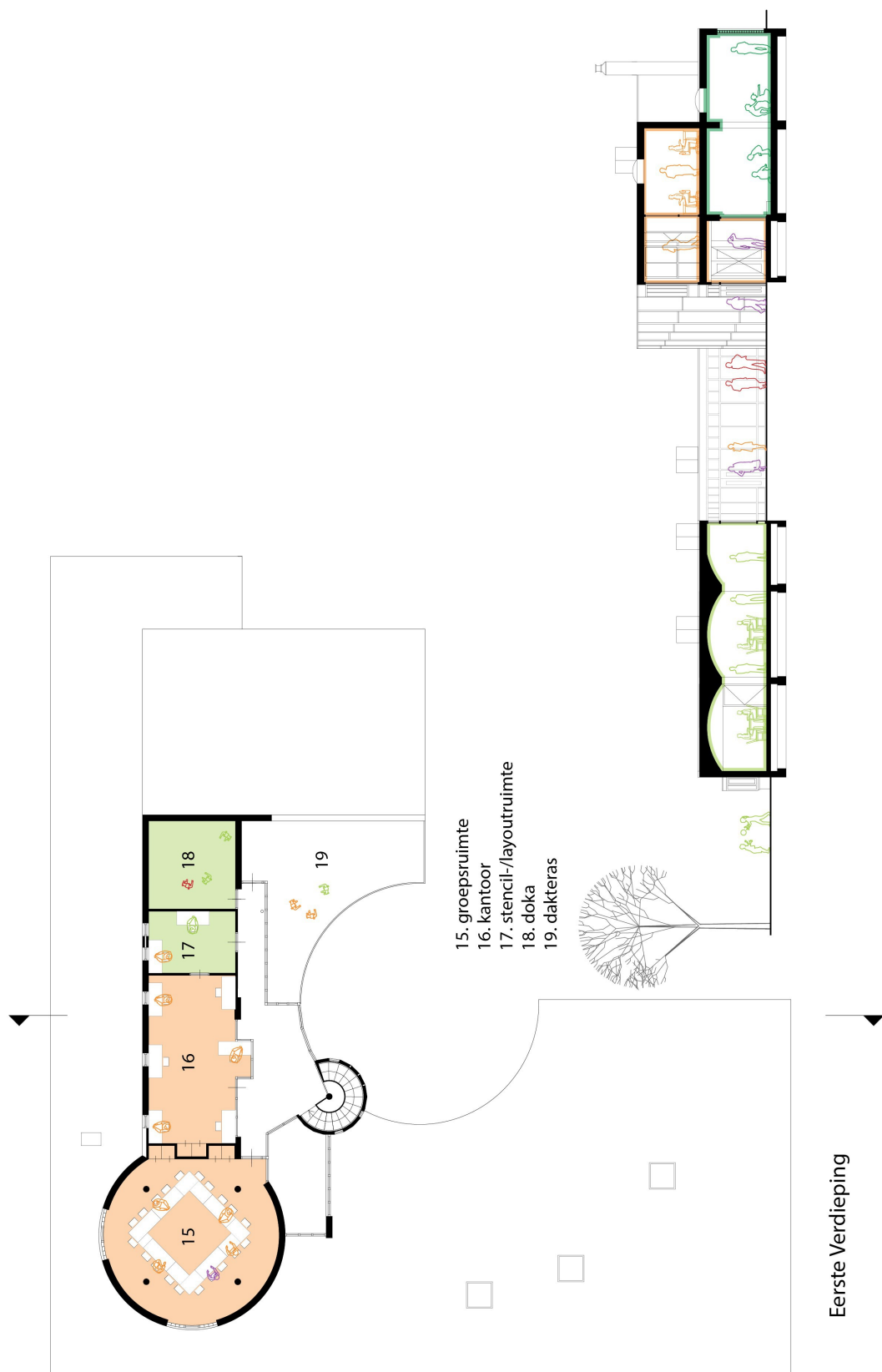
figuren

besloten

-
1. grote zaal
 2. jeugdsoos
 3. judoruimte
 4. keuken
 5. buurtcafé
 6. spreekkamer
 7. groepsruimte
 8. peuterspeelruimte
 9. kinderruimte
 10. handenarbeid
 11. hal/ontmoetingsruimte
 12. overdekte buitenruimte met zandbak
 13. patio
 14. pad (richting spinoza park)

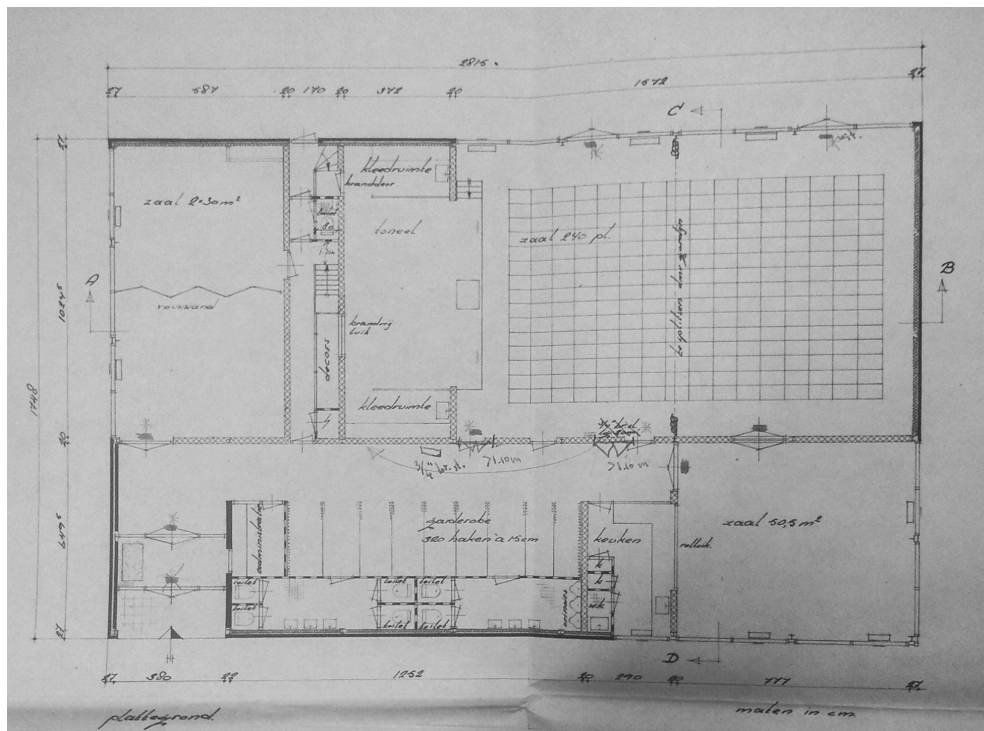
Begane Grond

Horatiusstraat

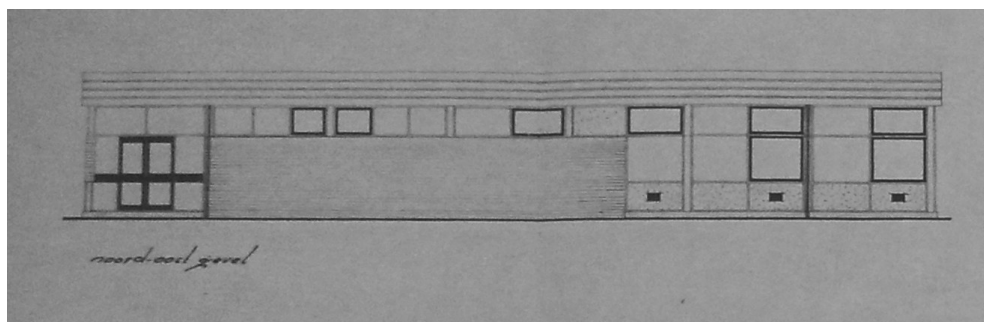

Analyseplattergronden van
het gebruik van het gebouw
in 1981

(eigen illustratie, 29 juni
2015)

Plattegrond van het in 1964 geplaatste wijkgebouw. (Archief Menanderstraat 89-90, Rotterdam. Dossiernummer: B2-787-1961)

Geveltekening van de noord-oost gevel. (Archief Menanderstraat 89-90, Rotterdam. Dossiernummer: B2-787-1961)

Overzichtfoto van het verbouwde wijkgebouw met links en aan de voorkant de uitbreiding. (Bulthuis (1986), p. 73)

4) Wijkgebouw Lombardijen

Besluit bouw

"Dit is de oudste – speciaal voor dat doel gebouwde – wijkaccommodatie van Rotterdam." Dit zegt Ben Monshouwer (betrokken geweest bij verschillende besturen en organisaties in Lombardijen) bij het 40-jarig jubileum van Wijkgebouw Lombardijen dat gevierd wordt met een fototentoonstelling.⁶⁰ Of de bewering waar is, is niet precies duidelijk. De gemeenteraad neemt op 10 mei 1962 het besluit om een wijkcentrum te gaan bouwen aan de Menanderstraat 89-91.⁶¹ Het ontwerp is dan al gemaakt. Onder de naam 'Gemeentewerk Rotterdam' zijn de bouwtekeningen terug te vinden die dateren uit 1961.⁶² De officiële opening door wethouder R. Langerak is op 20 oktober 1964. De gemeente heeft in 1963 een aantal andere 'bescheiden' wijkgebouwen gerealiseerd.⁶³ Wijkgebouw Lombardijen is in 1964 ook bescheiden te noemen. Het oppervlak van het rechthoekig gebouwtje bedraagt 480 m². Er is een grote zaal en twee kleine zalen waarvan er één op te delen is met behulp van een schuifwand. De entree van het gebouw bevindt zich aan de Menanderstraat. Direct rechts zit de toiletten de keuken. Hierdoor is de gang, die tevens ook als ontmoetingsruimte moet functioneren, wat donker.⁶⁴

Dreiging sluiten 1982

In de jaren zestig en begin jaren zeventig wordt het wijkgebouw goed bezocht. Dit komt omdat het in deze tijd moeilijk was om ruimte te vinden voor activiteiten. In de loop van de jaren zeventig loopt de bezetting terug en neemt de belangstelling voor het wijkgebouw af. Dit kan worden verklaard doordat er in de wijk andere zalen en ruimten verschenen die goedkoper waren.⁶⁵ Dit leidde in 1982 tot een mogelijke sluiting vanwege de bezuinigingen die toen moesten worden doorgevoerd.⁶⁶ Kennelijk wilde de gemeente dit niet en is er naar een oplossing gezocht om het gebouw in gebruik te houden.

In het rapport 'Probleemstellende notitie accommodaties in Lombardijen.' van Stichting Wijkopbouw Lombardijen (SWO) worden de mogelijkheden onderzocht voor de bezuinigen. Er wordt geconcludeerd dat er relatief vaak ruimten leeg staan. Een optie om de activiteiten te concentreren ziet men niet zitten vanwege de hechting van de verschillende gebruikers aan hun gebouw. Daarnaast zullen de kosten niet per se minder worden vanwege de kosten van het leegstaande vastgoed dat dan verschijnt.⁶⁷

De oplossing voor de bezuinigingen wordt geboden in het onder één dak brengen van een aantal instellingen. Het ging om het dienstencentrum en een werkgroep ontplooiingskansen voor vrouwen. De gemeente bespaart op de huurkosten (die door de gemeente werden betaald) aangezien deze activiteiten nu in een 'eigen' gebouw plaatsvinden.⁶⁸ Dit was echter niet mogelijk zonder uitbreiding en verbouwing van het huidige gebouw. De mogelijkheid om het wijkgebouw uit te breiden werd ook benut.⁶⁹ Een plan wordt gemaakt om het Dienstencentrum te combineren met het wijkgebouw. In het wijkgebouw zal de werkgroep ontplooiingskansen voor vrouwen zich gaan huisvesten.

Verbouwing en uitbreiding door Architect Jan Weeda

In eerste instantie werd Jan Weeda gevraagd voor het maken van een plan van eisen/plattegrond en het helpen bij de planning. De zogenoemde Werkgroep Dienstencentrum/Wijkgebouw hielden een aantal vergaderingen waarbij Weeda aanwezig was. Toen er een architect gekozen moest worden toonde Weeda zijn betrokkenheid door aan te geven vooruit te willen werken nog zonder goedkeuring dat hij de volledige opdracht krijgt om zo geen tijd te verliezen in het proces. De werkgroep gunt Weeda de opdracht en na wat correspondentie met de Raad voor de Gemeentelijke Wijkgebouwen (R.G.W) en de gemeente krijg hij de goedkeuring.⁷⁰

Door een wisselwerking tussen Jan Weeda, R.W.G., het SWO en de werkgroep wordt er naar een plan van eisen toegewerkt. Uiteindelijk werkt Jan Weeda door middel van verscheidene vergaderingen naar een plan van eisen. In het plan worden ruimten die voor het dienstencentrum en voor het wijkgebouw bedoeld zijn gescheiden. De ruimten die zullen worden gedeeld zijn een kleine zaal en de toiletten.

60. Mourik (2005)

61. Roovers & Wolters (2003), p. 35

62. Archief Menanderstraat 89-90, Rotterdam. Dossiernummer: B2-787-1961

63. Bulthuis (1986), p. 20

64. Bulthuis (1986), p. 73

65. Burgers & Peters (1985), p. 22

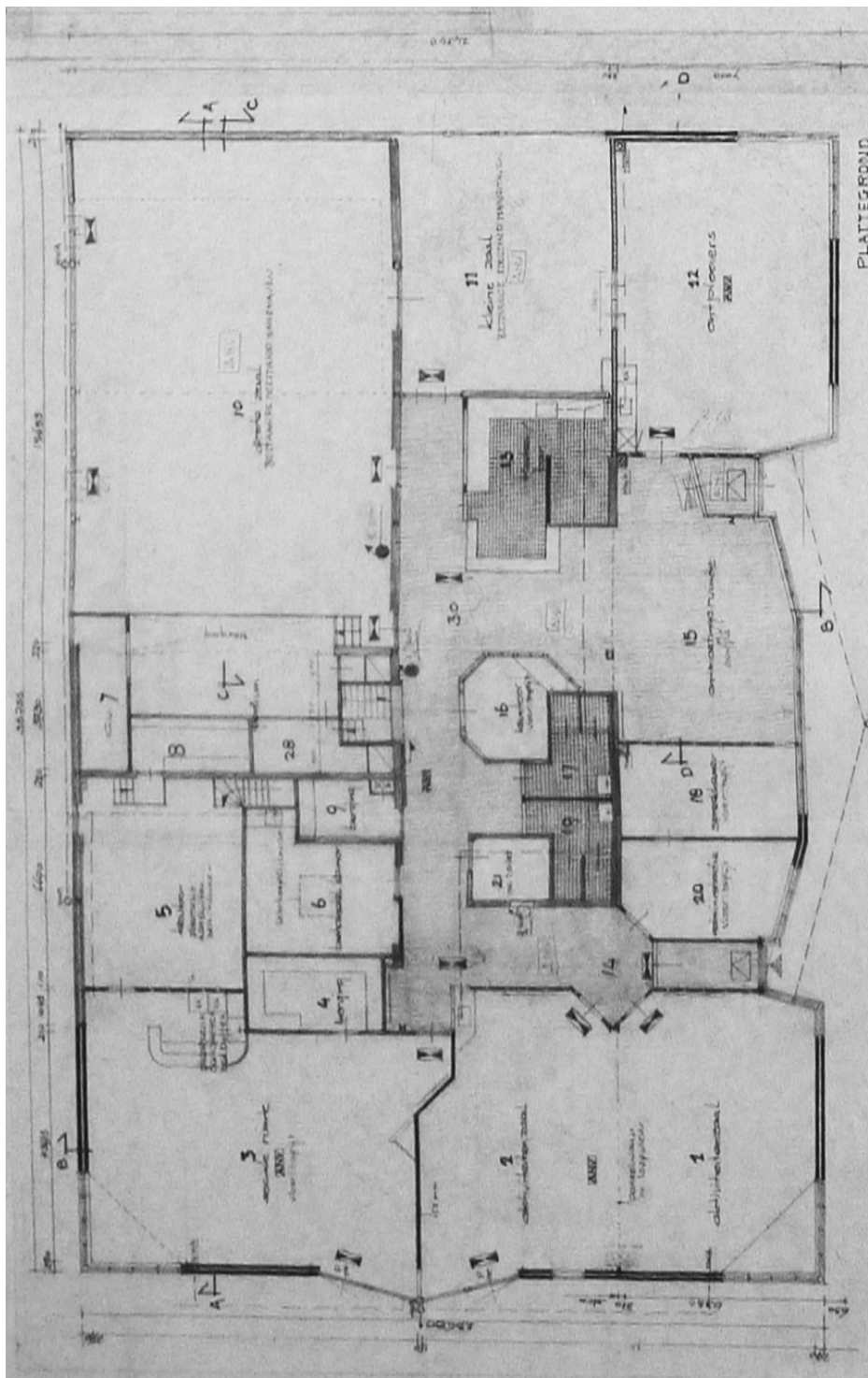
66. Mourik (2005)

67. Archief: 989 Stichting Wijkopbouw Lombardijen, 1963-1999 "rapport: 'probleemstellende notitie accommodaties in Lombardijen' "

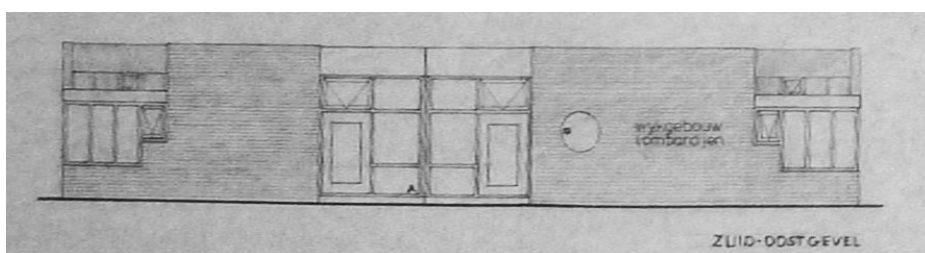
68. Archief: 989 Stichting Wijkopbouw Lombardijen, 1963-1999 "rapport: probleemstellende notitie accommodaties in Lombardijen"

69. Bulthuis (1986), p. 73

70. Archief: 989 Stichting Wijkopbouw Lombardijen, 1963-1999 "notulen van vergaderingen"

Getekende plattegrond door
Jan Weeda. (Archief
Menanderstraat 89-90,
Rotterdam. Dossienummer:
B2-500-1984)

Opvallend aan de plattegrond van het uiteindelijke ontwerp is dan ook de tweedeling. Het dienstencentrum krijgt het beheer over een aantal ruimten en een eigen entree. De tweede entree biedt toegang tot het wijkgebouw. In dit deel bevindt zich ook de ruimte voor de werkgroep ontplooiingskansen voor vrouwen.⁷¹ In het midden van de gang, die in relatie staat met de twee entrees, bevinden zich de 'gezamenlijke' toiletten. Het realiseren van twee aparte keukenruimten kenmerkt de tweedeling wel.

71. 70. Archief: 989 Stichting Wijkopbouw Lombardijen, 1963-1999 "plan van eisen door Jan Weeda"

Het uitbreiden van het gebouw is zo gedaan dat het precies binnen de grenzen van het bestemmingsplan past. Aan de Menanderstraat kon 7 meter en aan de Sophoclesstraat 8 meter worden uitgebouwd. Het uitbreiden aan de twee straatkanten van het gebouw bood Weeda de kans om aan een andere eis te voldoen, namelijk het verbeteren van de uitstraling. De entreezijde krijgt veel glas. Bij de ontmoetingsruimte die zich direct bij binnenkomst van het wijkgebouw bevindt reikt het glas tot de grond. De zone rond het entree wordt voorzien van een driehoekige luifel. Omdat men vrijwel nooit direct op de voorgevel van het gebouw afloopt wordt met schuine hoeken geprobeerd het 'binnenkomen' te begeleiden. Er zijn meer speelsere vormen geïntroduceerd. De drie nieuwe hoeken hebben een verlaagd dak waardoor erkers in de ruimte binnen ontstaan. Tussen het erkerdak en het hoofddak ontstaat een stuk gevel dat schuin loopt en waar zich naast het metselwerk tevens puin bevinden om zo meer licht binnen te brengen. Om de connectie met het oude gebouw te behouden zijn de puin in dezelfde stijl uitgevoerd.⁷² Binnen het budget (begroting van 449.000 gulden⁷³) is geprobeerd om het interieur toch een eigen karakter te geven. Dit is geprobeerd door het maken van doorkijken, het gebruik van kleur en de keuze van materiaal en verlichting.

72. Bulthuis (1986), p. 73

73. Archief *Menanderstraat 89-90, Rotterdam*. Dossiernummer: B2-500-1984

Juli 1985: beheerscommissies spreken zich uit

In 1985 vond er een onderzoek plaats naar de beheerscommissies van de gemeentelijke wijkgebouwen van Rotterdam. Ook de accommodatie in Lombardijen komt voor in het onderzoek. De beheerscommissie geeft aan dat het buurthuis op dat moment niet druk wordt bezocht. De activiteiten die dan plaatsvinden zijn vaste huurders zoals de schaakvereniging en activiteiten die de beheerscommissie zelf organiseert. Voorbeelden hiervan zijn klaverjasavonden en het sinterklaasfeest. Er zijn op dat moment twee vaste mensen in dienst die het wijkgebouw draaiende houden en daarnaast is er een ambulantenbudget van 600 uur op jaarbasis. Uit de bevindingen van de beheerscommissie Wijkgebouw Lombardijen valt op te merken dat zij zich geïsoleerd voelen als commissie. Er is weinig contact met de R.G.W., en de commissie vindt ook dat het moeilijk contact maken is. Er is ook gering contact met bewonersorganisaties en de wijkbevolking. De commissie vindt dat in de afgelopen jaren het pakket van taken en bevoegdheden achteruit is gelopen. Ze voelen zich bijvoorbeeld beperkt in de manier waarop de ruimte verhuurd kan worden. Dat zou ook een beter contact met de bevolking in de weg staan.⁷⁴

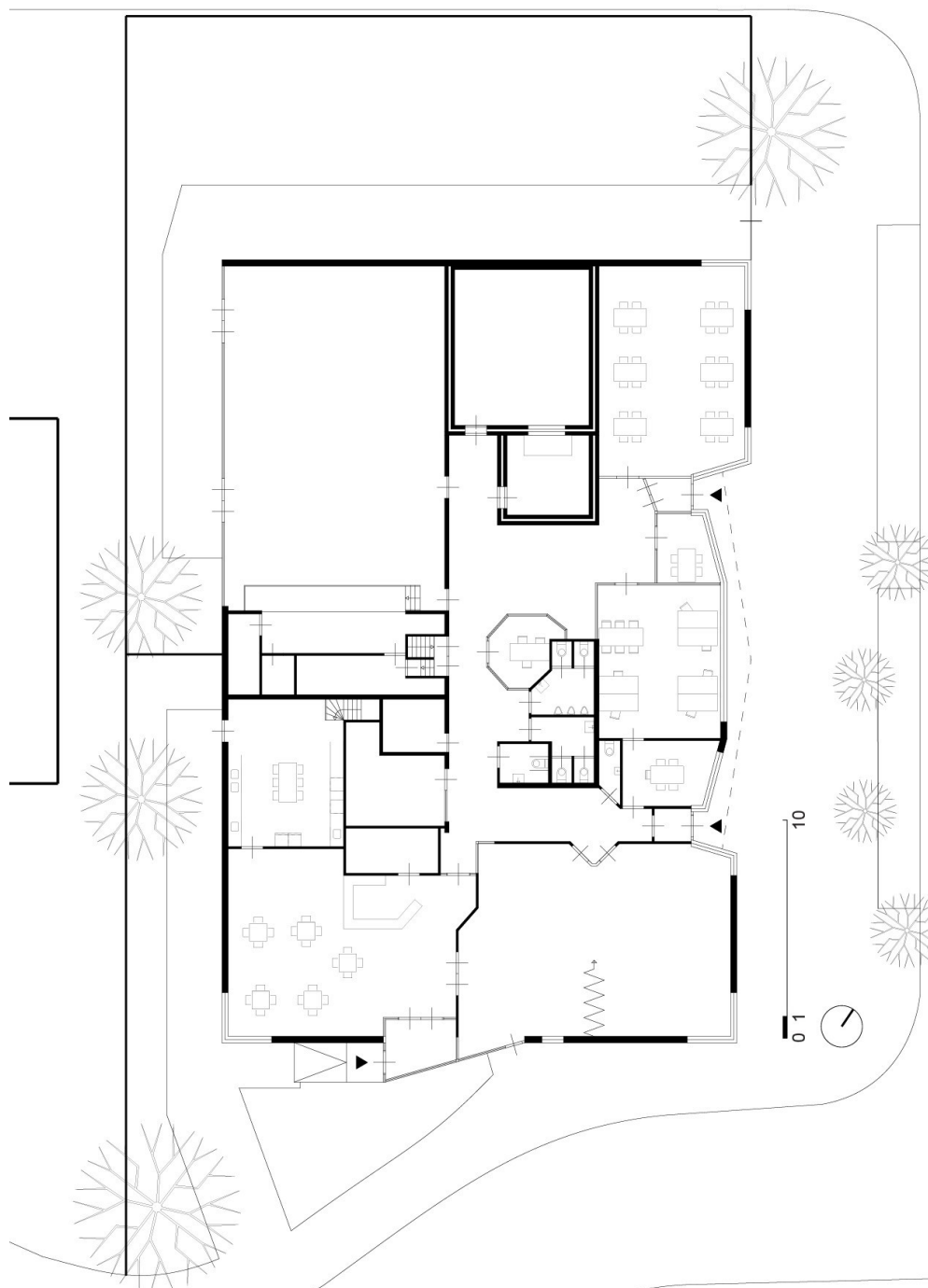
29

74. Burgers & Peters (1985), p. 22-25

Upgrading in 2009

Van 1985 tot 2009 zijn er geen noemenswaardige veranderingen aan het gebouw te benoemen. In 2009 zijn een aantal aanpassingen aan het gebouw verricht door bouwbedrijf 'Maissan'. De 'huidige situatie' tekening die Maissan maakt komt overeen met het ontwerp van Jan Weeda. De te bouwen aanpassingen die Maissan dan gaat verrichten zijn niet grootschalig en zelf spreken ze van: 'upgrading LCC Lombardijen'.⁷⁵ Het gebruik van het gebouw verandert wel voor een groot deel. De nooduitgang richting de Sophoclesstraat die toegang biedt aan de ruimte met bar heeft een hal gekregen. Met deze aanpassing heeft het gebouw een volwaardig entree erbij gekregen naast de reeds twee bestaande aan de Horatiusstraat. De ontmoetingsruimte die meteen achter de 'hoofdentree' (volgens bouwtekening) ligt maakt plaats voor een spreekkamer. Een andere spreekkamer wordt vergroot tot kantoor van 40 m². De kleine zaal en een keukenruimte (het gebouw heeft op dat moment 2 keukens) maken plaats voor een opnamestudio. Deze beschikt over een regisseursruimte en een opnameruimte. Om de studio geluiddicht te maken worden losstaande binnenmuren van steen geplaatst. De gevel aan de Sophoclesstraat krijgt een nieuwe entree. Een klein bouwvolume wordt gekoppeld aan de bestaande gevel zodat de nieuwe entree hier haaks op staat. Men loopt nu vanuit het centrum van de Homerusbuit recht op de entree af.

75. Archief *Menanderstraat 89-90, Rotterdam*. Dossiernummer: T-2009-2904

De plattegrond van het gebouw in 2015 met de toegevoegde entree. (eigen illustratie)

De grote zaal van het wijkgebouw tijdens een voorlichtingsbijeenkomst. (www.ijssemondnieuws.nl, 20 mei 2014)

De veranderingen die in 2009 zijn doorgevoerd hebben er voor gezorgd dat de zonering van het gebouw anders is opgebouwd. Vooral de nieuwe entree zorgt hiervoor. Het grootste gedeelte van de bezoekers komt vanaf het centrum van de Homerusbuurt aan, terwijl voorheen eerst altijd om de hoek van het gebouw heen moest worden gelopen om de entree te vinden. Nu deze entree zich in het zicht bevindt is hij gemakkelijker te vinden. Het gebouw heeft de volgende ruimten: ontmoetingsruimte, multifunctionele ruimte, keuken, drumlesruimte, drie spreekkamers, kantoor, een lesruimte, regisseursruimte, muziekstudio en optreedzaal.

Het entree van de Sophoclesstraat biedt na een kleine hal toegang tot de ontmoetingsruimte. Deze heeft een bar en een verbinding naar de keuken, de 'multifunctionele' ruimte en de gang. De ontmoetingsruimte is de meest toegankelijke ruimte van het gebouw. Dit komt omdat men deze ruimte altijd passeert wanneer men bijvoorbeeld richting de zaal loopt. De andere twee entrees bieden toegang tot de gang. De gang staat in verbinding met alle ruimten in het gebouw, behalve de keuken. De gang kromt om de toiletgroep, de drie spreekkamers en het kantoor heen. Om de gang heen liggen weer de overige ruimten. De multifunctionele ruimte is door middel van een schuifwand op te delen. De lesruimte valt ook te typeren als 'multifunctioneel', omdat hij net als de multifunctionele ruimte voor zeer diverse typen activiteiten wordt ingezet (bijvoorbeeld beweeg- of lesactiviteiten).

In tegenstelling tot de vorige ruimten is de geluidsstudio veel specifiek. Deze wordt gebruikt voor het maken van geluidsopnames en als repetitieruimte voor bands. De geluidsstudio is geluids- en lichtdicht vanwege de dubbele muren om zo overlast te beperken. De grote zaal is de grootste ruimte van het gebouw en bevindt zich op het meest verre punt in het gebouw. Dit komt ook doordat de gevel waar aan de zaal ligt de achterkant van het gebouw is. De pui van de zaal bieden toegang tot een pad dat zich tussen Wijkgebouw Lombardijen en het gebouw van de kinderopvang in bevindt. De zaal wordt gebruikt voor optredens, maar ook als repetitieruimte, beweegruimte en ruimte voor bijeenkomsten. Het verhoogde podiumgedeelte is smal en grenst aan de backstageruimte. Achter de backstage ruimte bevindt zich ook veel bergruimten. De drumlesruimte bevindt zich in het midden van het gebouw en heeft geen ramen maar wel een daklicht.

31

Welzijnsorganisatie Pit010 is op dit moment beheerder van het gebouw. Naast Wijkgebouw Lombardijen beheren zij ook Wijkgebouw De Focus en Wijkgebouw De Dijk (allen binnen de deelgemeente IJsselmonde). Er is een coördinator in dienst van Pit 010 die overkoepelend zorgt voor de organisatie. Elk van deze wijkgebouwen heeft een eigen beheerder die vrijwel altijd aanwezig is. In Wijkgebouw Lombardijen is dat drumleraar Hans Haak. Hij heeft tevens zijn eigen ruimte in het wijkgebouw. Naast de drumlessen die hij geeft zorgt hij voor de programmering en boekingen van de ruimten. Hij is er zeven dagen per week en is de beheerder van de sleutel.⁷⁶ Het wijkgebouw wordt op dit moment zo'n zeventig keer per week gebruikt door verschillende groepen. Er is een menging van verschillende typen activiteiten. Gericht op cultuur zijn muzieklessen, bandrepetities en verschillende soorten optredens. Recreatief zijn er onder andere gezelschapsspellen en creatieve tijdsbesteding voor kinderen. Maatschappelijke ondersteunende functies zijn: voedselbank, dierenvoedselbank en bijvoorbeeld jongerenbemiddeling en de Turkse vrouwengroep. Educatief zijn er fietslessen en op de zaterdag de huiswerkbegeleiding.

76. Interview met Hans Haak, Programmeur/beheer (Pit010) en drumschoolhouder Wijkgebouw Lombardijen.

Aanzicht van het gebouw gezien vanuit de Sophoclesstraat. (googlemaps, juli 2014)

volgende twee pagina's: Analyseplattergronden van het gebruik van het gebouw in 1985 en het gebruik nu. (eigen illustratie)

Wijkgebouw Lombardijen situatie 1985

14. kinderopvang

14

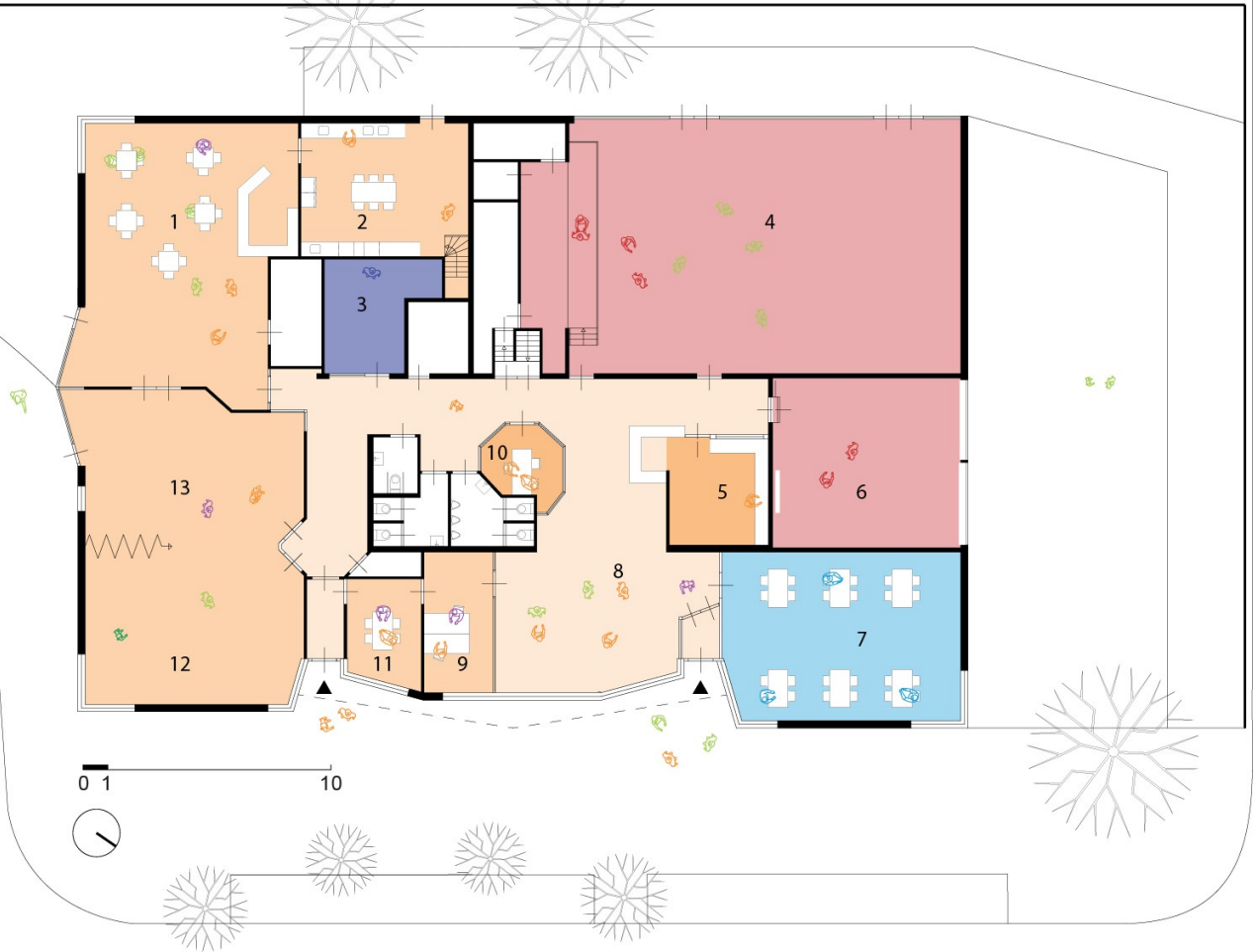
1. sociale ruimte
2. keuken
3. behandelkamer huidverzorging
4. grote zaal
5. keuken
6. kleine zaal
7. ruimte ontplooiers
8. ontmoetingsruimte
9. spreekkamer
10. kantoor
11. kamer leidster
12. activiteiten zaal 2
13. activiteiten zaal 1

publiek / vrije inloop

besloten

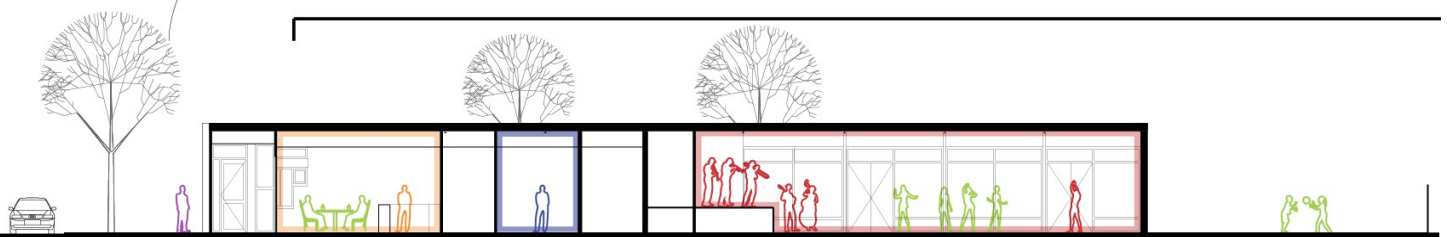
figuren

algemeen / overig
educatie
recreatie
cultuur
zorg en gezondheid
maatschappelijke ondersteuning
sport en beweging

Sophoclesstraat

Menanderstraat

Wijkgebouw Lombardijen situatie 2015

14. kinderopvang

1. ontmoetingsruimte
2. keuken
3. drumlesruimte
4. grote zaal
5. regisseursruimte
6. muziekstudio
7. huiswerkbegeleiding
8. spreekkamer
9. kantoorruimte
10. spreekkamer
11. spreekkamer
12. multifunctionele ruimte
13. multifunctionele ruimte

14

algemeen / overig
educatie
recreatie
cultuur
zorg en gezondheid
maatschappelijke ondersteuning
sport en beweging

publiek / vrije inloop

besloten

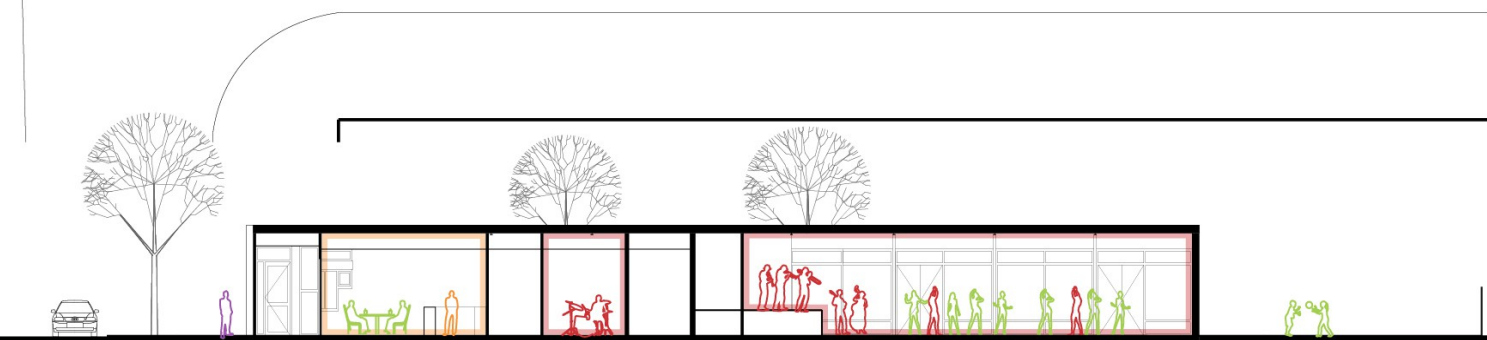
figuren

0 1 10
1:200

Sophodlesstraat

Menanderstraat

5) Conclusie

Lombardijen is sinds zijn bestaan als wijk veranderd. Van een wijk waar jonge gezinnen wonen er nu vooral ouderen en jonge allochtonen.⁷⁷ De bevolking vormen samen met het beleid van de gemeente Rotterdam door de jaren heen de reden voor verandering van activiteiten en gebruik van de gebouwen.

Over het algemeen is te merken dat er in de jaren zestig tot tachtig meer recreatieve activiteiten zijn. (Er zijn dan zeker ook wel activiteiten van maatschappelijke ondersteunde aard.) Sommige recreatieve activiteiten vragen ook om meer specifieke eisen of wensen van de ruimte zoals de dokaruimte of de judozaal.⁷⁸ In de jaren negentig tot nu zijn er meer maatschappelijke ondersteunende activiteiten.⁷⁹

Omdat de twee gebouwen zich op zo'n kleine afstand van elkaar bevinden verwacht je dat er veel samenwerkingen / overleggen / uitwisselen van ervaringen plaats vinden. De verstandhouding blijkt echter moeilijk. Guido Grijs (coördinator Kameleon 2004 – 2011) spreekt van een 'haat-liefde' verhouding die altijd al zo is geweest.⁸⁰ Het lijkt erop dat dit zo is. In 1977 komt de staf van de Kameleon niet meer opdagen bij buurtvergaderingen omdat zij een andere visie hebben hoe om te gaan met de problematiek in de buurt.⁸¹ In het jaarverslag schrijft de staf van de Kameleon: "De , wat je zou kunnen noemen "chronische verkoudheid" in de verhouding met het SWO (zij werkten vanuit het wijkgebouw) is ook na het seizoen 1978/1979 niet door de zomerzon genezen".⁸² In het rapport 'Probleemstellende notitie accommodaties in Lombardijen.' (1983) wordt nog geconcentreerde activiteiten in minder gebouwen afgewezen vanwege, naast financiële, de reden dat men toch gehecht is aan zijn eigen gebouw. In 1993 vergadert 'Wijkwelzijnsplatform Lombardijen' over een gemeenschappelijk centrum waarin Baroeg, Kameleon, en Wijkgebouw Lombardijen samenvallen. Dit is er niet van gekomen.⁸³

In het rapport 'probleemstellende notitie accommodaties in Lombardijen' van SWO ziet de organisatie in dat bij een mogelijke concentratie van clubhuizen de kosten niet per se minder worden vanwege de kosten van het leegstaande vastgoed dat dan verschijnt.⁸⁴ Dit soort zaken spelen ook mee begin jaren tachtig wanneer Wijkgebouw Lombardijen niet druk wordt bezocht. De gemeente heeft er toen dus voor gekozen (waarschijnlijk ook omdat zij eigenaar zijn) om hier twee organisaties te vestigen.

Gebouw en ruimte; verschillen en overeenkomsten

In de ontwikkeling van de gebouwen de Kameleon en Wijkgebouw Lombardijen zijn gelijkenissen te constateren. Beide zijn in de jaren zestig opgezet als zeer eenvoudige bouwwerken. Waar de barak van de Kameleon helemaal geen gangruimte kent heeft Wijkgebouw Lombardijen die wel, maar hij bevindt zich midden in het donkere gedeelte van het gebouw. De barak van de Kameleon is echter als 'noodwijkgebouw' opgezet en wijkgebouw Lombardijen als 'wijkgebouw'.

De nieuwbouw van de Kameleon in 1980 heeft een bedacht ontwerp opgeleverd. Er is nagedacht over de positionering van de entrees en het openbaar- en privégebied. De hal is expliciet ontworpen als ontmoetingsruimte. Deze zorgt ook voor een tweedeling in het gebouw.

Het in 1985 verbouwde Wijkgebouw Lombardijen is vlak na de realisatie van de Kameleon ontwikkeld. Opvallend is dat na de verbouwing en uitbreiding Wijkgebouw Lombardijen en de Kameleon weer veel overeenkomsten kennen. Doordat er twee partijen (dienstencentrum en wijkgebouw) het gebouw betrekken ontstaat ook een tweedeling. De gangruimte achter de entree van de ingang voor het wijkgebouwgedeelte dient als ontmoetingsruimte. Ook zijn er bij Wijkgebouw Lombardijen twee entrees, deze bieden echter niet een stedenbouwkundig verbindende functie zoals bij de Kameleon.

Na de aanpassing in 2009 met de maken van het nieuwe entree komt deze verbinding ook in Wijkgebouw Lombardijen nu men zich vanaf de Sophoclesstraat door het gebouw naar de Menanderstraat kan bewegen. De ruimten die men passeert functioneren als ontmoetingsruimte.

De mix tussen algemene en specifieke ruimte is in beide gebouwen te vinden. Bij de Kameleon waren ruimten als de doka en judoruimte bijvoorbeeld erg specifiek. In Wijkgebouw Lombardijen hebben na de aanpassing de (tweede) keukens en een kleine zaal plaatsgemaakt voor een geluidsstudio. De opzet van het gebouw bij Wijkgebouw Lombardijen nu kent dus vooral gelijkenissen met de Kameleon begin jaren tachtig.

77. Gemeente Rotterdam (2014), p. 6

78. Archief: 1314 Ankerclubhuiswerk Rotterdam, 1987-1994 "jaarverslag 1978/1979"

79. Archief: 989 Stichting Wijkopbouw Lombardijen, 1963-1999 "Projectplan vormingswerk Kameleon 1998/1999"

80. Interview met Guido Grijs, Coördinator Kameleon 2004 – 2011.

81. Archief: 989 Stichting Wijkopbouw Lombardijen, 1963-1999 "notulen vergadering 15 november 1977"

82. Archief: 1314 Ankerclubhuiswerk Rotterdam, 1987-1994 "jaarverslag 1978/1979"

83. Archief: 989 Stichting Wijkopbouw Lombardijen, 1963-1999 "notulen vergadering 1993"

84. Archief: 989 Stichting Wijkopbouw Lombardijen, 1963-1999 "rapport: probleemstellende notitie accommodaties in Lombardijen"

'Welke ideeën liggen ten grondslag aan het buurthuis in 1980?'

Eind jaren zeventig zijn er in de Homerusbuurt zeer veel jongeren.⁸⁵ De tijdgeest die heerste was die van burgerparticipatie en democratisering⁸⁶ vormt samen met deze demografie een winnend concept. De wijk is actief, met elkaar betrokken en wil wat. Een voorbeeld hiervan is de bezetting van de luchtbrug. De overtuiging van de noodzaak voor nieuwbouw en van de groep rond de Kameleon is groot en heeft bijgedragen aan de realisatie. Door de aflopende regeling van het rijk gebeurt alles op dat moment ook in een stroomversnelling. Alles valt dan samen. In de 'evaluerende beleidsnota van de R.G.W. uit 1978 wordt een pleidooi gegeven voor een wijkgebouw als bar met daaromheen multifunctionele ruimte.⁸⁷ De uitwerking van de Kameleon verschilt met deze visie. Architect Groeneweg is verder gegaan in het Programma van Eisen dan slechts het maken van functionele ruimten en heeft in een groot aantal ruimten specifieke elementen toegepast voor een bepaald type activiteit. Hierdoor is er minder ruimte voor het 'meegroeien' met de bevolking van het gebouw. Een specifiek voorbeeld hiervan is de ronde vergaderruimte op de eerste verdieping, die architectonisch van binnen een indrukwekkende ruimte is, maar waarbij men moeilijk voor andere indeling van de ruimte kan kiezen.⁸⁸ Na de Kameleon is architect Groeneweg gevraagd om voor de gemeente nog een aantal wijkaccommodaties te ontwerpen. (een voorbeeld is de Focus in de Beverwaard).⁸⁹ Het ontwerp van de Kameleon is dus toen niet onopgemerkt gebleven en de gemeente zag de kwaliteiten als wijkgebouw. De financiële problemen van de gemeente begin jaren tachtig hebben er ook niet toe geleid dat ontwikkelingen zijn gestagneerd.⁹⁰ De verbouwing van Wijkgebouw Lombardijen in 1985 is ontstaan door een bezuinigingsoperatie.⁹¹ De gemeente zag kans huurkosten te besparen door twee door hun gesubsidieerde gebruikers er te vestigen. Er waren rond die tijd minder bezoekers dan gewenst.⁹² Het ontwerp wordt gekenmerkt door de tweedeling die het resultaat is van de twee vaste gebruikers.

85. Archief: 1314
Ankerclubhuiswerk
Rotterdam, 1987-1994
"Jaarverslag 1978/1979"

86. Witte (2011), p. 134

87. Bulthuis (1986), p. 31

88. Interview met Guido
Grijs, Coördinator Kameleon
2004 – 2011.

89. Interview met Hendrik
Jan Groeneweg, Architect bij
Architectenmaatschap
Groeneweg & Van der
Meijden.

90. Bulthuis (1986), p. 33

91. Bulthuis (1986), p. 73

92. Burgers & Peters (1985),
p. 22

'Hoe functioneert het buurthuis nu?'

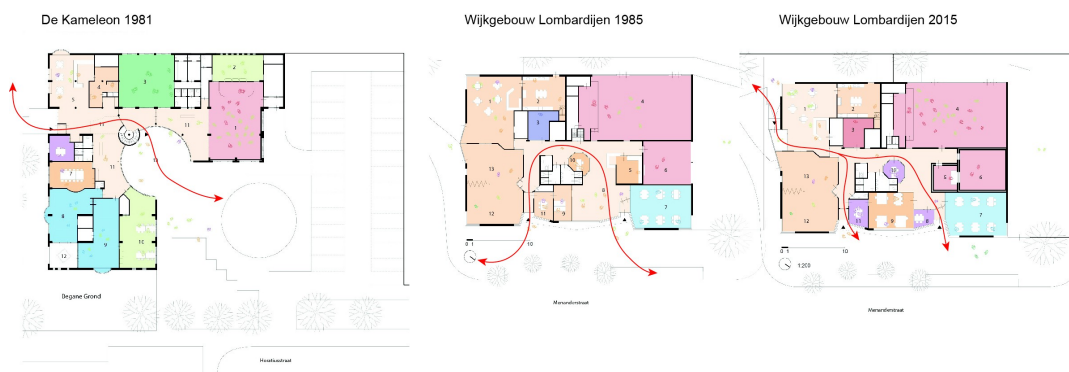
35

De gemeente wil efficiënt gebruik maken van de accommodaties waarover zij beschikken. In het gebiedsplan komt naar voren dat de gemeente, ondanks dat er wordt aangegeven door de wijkbevolking dat er behoefte is aan meer accommodaties, vindt dat het huidige aanbod van accommodaties voldoende mogelijkheden biedt. De gemeente doet daarmee wat in de jaren tachtig/negentig wel eens werd geopperd: het concentreren naar één accommodatie. De meeste activiteiten worden nu ondergebracht in Wijkgebouw Lombardijen.

Pit010 wint in 2012 de welzijnsaanbesteding van Perspect en beheert nu het gebouw. Welzijnsaanbieder Perspect organiseerde voor 2012 nog activiteiten in de Kameleon. Na 2012 zijn er nog slechts enkele activiteiten en heeft zit Perspect als organisatie in het gebouw. Echter richten zij zich met hun welzijnswerk alleen op Capelle aan den IJssel.⁹³

93. Buurtkracht (z.j.)

Wijkgebouw Lombardijen wordt zeven dagen per week bezocht voor verschillende typen activiteiten. Door de nieuw toegevoegde entree in 2009 is het gebouw in de Homerusbuurt gemakkelijker te vinden. Hierdoor ontstaat er in het gebouw een zonering van opbaar en privé ruimten die iets weg heeft van het ontwerp van de Kameleon in 1980.

De rode pijl van entree naar entree passeert de meest toegankelijke ruimten. (eigen illustratie)

6) Literatuurlijst

Archieven

1314 Ankerclubhuiswerk Rotterdam, Stichting 1955, 1987-1994. Stadsarchief Rotterdam.
inv.nr. 618_1314

989 Stichting Wijkopbouw Lombardijen (SWO); Bewonersorganisatie Lombardijen, 1963-1999. Stadsarchief Rotterdam.

1383 Archieven van de Dienst (Sport en) Recreatie Rotterdam, Raad voor de Gemeentelijke Wijkaccommodaties
1971-1986. Stadsarchief Rotterdam.

Archieven van Architectenmaatschap Groeneweg & Van der Meijden. Bureau te Dordrecht.

Bouwkundig archief *Horatiusstraat 50, Rotterdam*. Stadsarchief Rotterdam.

Dossiernummer: B2-602-1961

Dossiernummer: B2-1379-1979

Dossiernummer: B2-317-1989

Dossiernummer: T-2004-2464

Bouwkundig archief *Menanderstraat 89-90, Rotterdam*. Stadsarchief Rotterdam.

Dossiernummer: B2-787-1961

Dossiernummer: B2-880-1976

Dossiernummer: B2-500-1984

Dossiernummer: T-2009-2904

Interviews

Groeneweg, Hendrik Jan: Architect bij Architectenmaatschap Groeneweg & Van der Meijden, gesprek op 26 mei 2015.

Grijs, Guido: Coördinator Kameleon 2004 – 2011, gesprek op 28 mei 2015

Haak, Hans: Programmeur/beheer (Pit010) en drumschoolhouder Wijkgebouw Lombardijen, gesprek op 27 maart 2015.

Literatuur

Bulthuis, P. (1986). *Even uit de anonimiteit: 15 jaar Raad voor de Gemeentelijke Wijkaccommodaties (1971-1986)*. Rotterdam: RGW.

Horstink, J. (2005). *Groene wijk met een zonnig hart*. Rotterdam: Deelgemeente IJsselmonde.

Roovers, J. & Wolters, R. (2003). *Blik op Zuid deel 5*. Capelle aan den IJssel: H.A. Voet.

Witte, T. (2011). *Hart van de verzorgingsstad: Club- en buurthuiswerk in Rotterdam, 1920-2010*. Apeldoorn: Garant.

Onderzoeken

Bommel, H., Eggens, N., Jansen, B. & Ruitenbeek, J. (2003). *Lombardijen: Cultuurhistorische analyse en beschrijving (1949-1965)*. Rotterdam: dS+V.

Burgers, L. & Peters, C.A.M. (1985). *Beheerscommissies spreken zich uit*. Den Haag: VNG.

Gemeente Rotterdam (2014). *Gebiedsplan IJsselmonde 2015-2018*. Rotterdam: Gemeente Rotterdam.

Lammerts, R., de Meere, F. & Wentink, M. (2003). *De sociale kwaliteit van Lombardijen: Een analyse van ontwikkelingen in de bevolkingssamenstelling en de sociale infrastructuur*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Van den Bent, E. (2006). *Proeftuin Rotterdam: Bestuurlijke maakbaarheid tussen 1975 en 2005*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam.

Tijdschriftartikelen

A+U Publishing Co. (1983). Social and Cultural Center: The Kameleon. *A+U*(7), 79-84.

Zwinkels, C. (1981). Een bezielend ontmoetingsgebouw: Buurtcentrum De Kameleon, Rotterdam. *De Architect*(7/8), 40-47.

Krantenartikelen

Kloos, M. (1981). Het loon van de angst. *De Volkskrant*

Mourik, C. (2005) Foto's in 40 jarig-wijkgebouw. *De Havenloods* 24 februari 2005

Websites

Buurtkracht (z.j.). Over Perspect. http://www.buurtkracht.nu/over_buurtkracht/over-perspect. Geraadpleegd op 1 juli 2015

Gemeente Rotterdam (2015 a). Lombardijen. <http://www.rotterdam.nl/lombardijen>. Geraadpleegd op 1 juli 2015

Gemeente Rotterdam (2015 b). Tuinsteden. <http://www.rotterdam.nl/tuinsteden>. Geraadpleegd op 1 juli 2015

Straatinfo (2015). Buurtgegevens Lombardijen - Gemeente Rotterdam. <http://barendrecht.straatinfo.nl/buurtgegevens/Lombardijen+-+Gemeente+Rotterdam/>. Geraadpleegd op 1 juli 2015